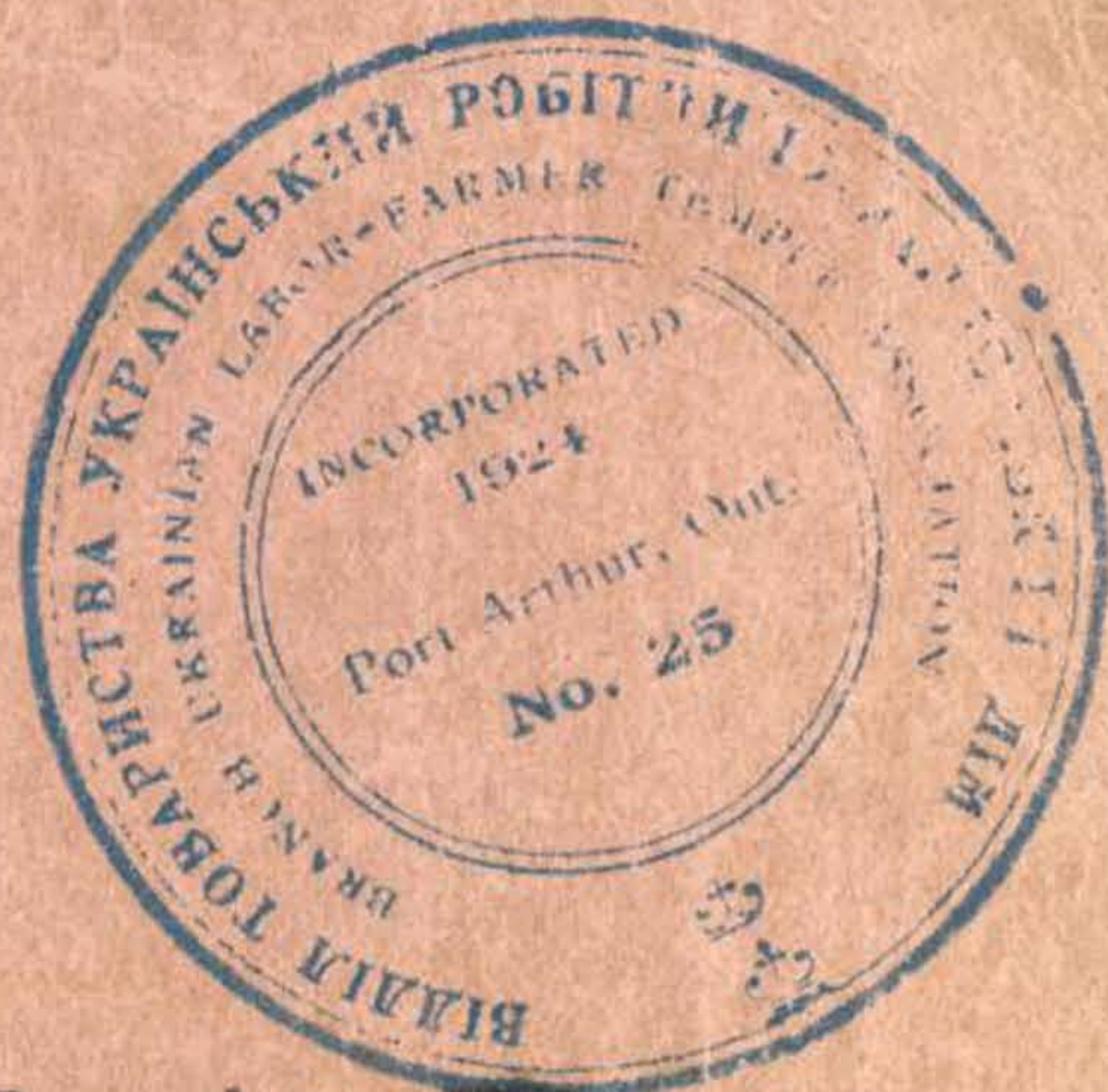

ЖАН Б. МОЛІЄР

СКУПАР

Комедія на 5 дій

ПЕРЕКЛАВ МИКОЛА БАЖАЛУК

Переробив і до робітничо-фармерської сцени урештосував

М. ІРЧАН

ВІДПЕЧАТОВАНО
ВІДПЕЧАТ., МАЙ, 1928

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч. 8

ЖАН Б. МОЛІЄР

СКУПАР

Комедія на 5 дій

ПЕРЕКЛАВ МИКОЛА БАЖАЛУК

Переробив і до робітничо-фермерської сцени пристосував

М. ІРЧАН

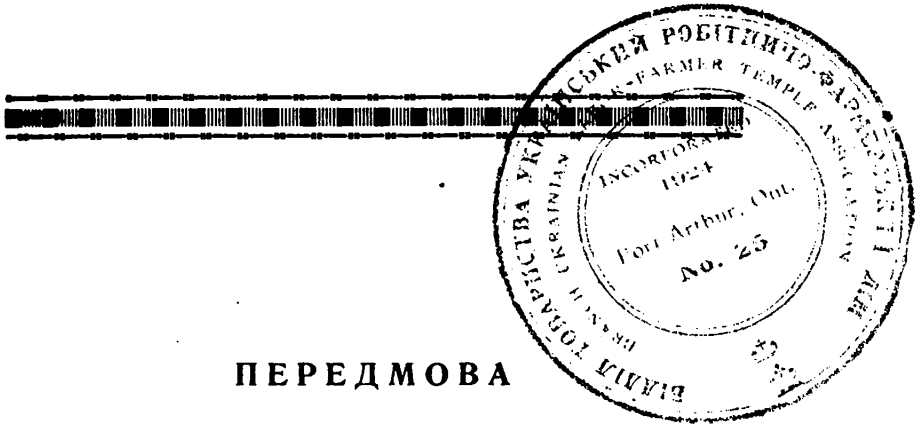

Накладом
Робітничо-Фармерського Видавничого Товариства
Вінніпег, Ман., Канада
1928

З ДРУКАРНІ “УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ВІСТЕЙ”,
ріг вулиць Прічард і МекГрегор, Вінніпег, Ман.

ПЕРЕДМОВА

Жан Баптіст Молієр, що його комедію друкуємо в перерібці М. Ірчана, з перекладу М. Бажалука, був одним з найвизначніших французьких письменників, що народився 15. січня 1622 року, як син бідного ремісника. Поправді звався він Жан Баптіст Поклен, а Молієр, це прибрале його ім'я. Як письменник, виступив Молієр за часів короля Людовика 14-го. Історики літератури називають ці часи розквітом французького письменства. Молієр був найвизначнішим драматургом Франції і написав поверх 30 комедій. Його вважають творцем нової комедії, комедії характерів. І хоч від смерті Молієра минуло більше, як 250 років, його комедії по сьогодні не сходять з кращих сцен в цілому світі.

Життя Молієра було неспокойне. Мандруючи довгі роки з своїм невеликим театром по Франції, він набув грудну недугу, що мучила його довго, а окрім цього був нещасливий в подружньому житті, що спричиняло нові душевні болі. Дня 17. лютого 1673 р. він помер в Парижі.

Комедію "Скупар" вперше було виставлено в 1668 році. Тему до неї взяв Молієр з латинського поета Плявта, з його комедії: "Золотий глечик". Молієр переніс цілу подію до Франції, повиправляв, доповнив багатьома подробицями французького побуту та додав багато нових рис до характеру головного героя (скупаря). Між иншим цікаве те, що Молієр схопив образ для своєї комедії з одного парижського скупого подружжя його часів.

Досі знамениті комедії Молієра були недоступні для робітничо-фермерських сцен. В них чимало незрозумілих слів, зворотів і цитат для наших глядачів, а навіть старий побут Франції змальований в його комедіях, невідомий і незрозумілий робітництву й фермерству. Тому відрадіним є те, що т. М. Ірчан переробив, скоротив і пристосував до наших робітничо-фермерських сцен одну з комедій славного Молієра "Скупар" і події, змальовані в ній, переніс в наші часи. Ця перерібка дає змогу виставити її на найменшій сцені.

Щоби комедія “Скупар” зробила належне вражіння, слід поставитися до неї уважно. Не виставляйте її за дві-три проби. Спершу перечитайте, вглибіться в характери, що змальовані в ній і дайте глядачам повну життєву картину, а не вистогнану, вимучену і з своїми, часто недопустими, додатками — виставу, що швидче заслуговує на назву “балаган”. Зяйте вже раз, що комедія, це не “представлення якогось дурачка”, як думає чимало людей, а важливий літературний твір в драматичній формі, що висміває людські помилки і тим самим з неї повинні користати глядачі чи не більше, як з драми.

ДІЄВІ ОСОБИ:

ГАРПУН — батько Євгена і Лізи, залюблений в Мар'яні

Х СМІТ — батько Романа і Мар'яні

ЄВГЕН — син Гарпуна і наречений Мар'яні

Х ЛІЗА — дочка Гарпуна

РОМАН — син Смита і наречений Лізи

Х МАР'ЯНА — дочка Смита

Х ФРОЗИНА — інтригантка

Х СИМОН — баришівник

Х ЯЦЬ — кухар і візник

ІВАН

КСЕНЯ

ВІКТОР

ПИЛИП

} слуги Гарпуна

Х КОМІСАР

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЄВИХ ОСІБ:

ГАРПУН — поганий з обличчя, горбатий, з недбалою, рідкою бородою і такими ж вусами. Одягнений в старе, витерте одіння.

СМИТ — високий, сивий, поважний, обличчя голене, на голові широкий капелюх.

ЕВГЕН — русявий, з малим вусиком, одягнений гарно.

ЛІЗА — струнка, одягнена скромно, але по останній моді.

РОМАН — чорнявий, одягнений не розкішно, але чисто. Перед Гарпуном завше підлесливий.

МАР'ЯНА — гарна, чорнява, одягнена дуже скромно, але теж як Ліза — після теперішньої моди.

ФРОЗИНА — років 40, дуже хитра, балакуча, одягається, як скрізь по містах старші небагаті жінки.

СИМОН — чорна борідка, круглий чорний капелюх, дуже метушливий і хитрий.

ЯЦЬ — має “бакенбарди”, одягнений одночасно в два одіння: зверху куртка візника, на голові капелюх і в руці батіг. Коли ж стає як кухар, скидає все це і під курткою в нього білий одяг, на голові куховарська шапка, а за поясом велика ложка. Ніколи не сміється.

ІВАН, ВІКТОР, ПИЛИП І КСЕНЯ — одягнені дуже бідно, особливо перші три. (Іван ще й кульгає на ногу).

КОМІСАР — в одінні урядовця, на носі окуляри, під пахою портфель.

ДІЯ ПЕРША.

Середина скупо прибраної кімнати.

Ява 1.

Роман і Ліза.

РОМАН. Чого-ж вам, дорога Лізо, тепер ще сумувати, коли так щиро запевнили ви мене, що мені вірите? Може вам жалко, що мене вчинили щасливим?

ЛІЗА. Ні, Романе. Мені не жалко нічого, що я роблю задля вас. Я навіть боюся, що люблю вас більше, як повинна.

РОМАН. Але-ж чого вам, Лізо, боятися за свою прихильність до мене?

ЛІЗА. Всього боюся: гніву батька, докорів родини, догани людей, а більш усього, Романе, боюся, щоб не змінилося ваше серце, боюся того злочинного холоду, яким так часто хлопці платять за гарячі докази неповинної любови.

РОМАН. Не судить мене, Лізо, по других. Я вас люблю через край. Моя любов до вас погасне хіба разом з моїм життям.

ЛІЗА. Кожний із вас, Романе, те саме говорить. Як доведеться говорити, то всі люди однаково говорять, а прийде до роботи, то один робить так, а другий зовсім инакше.

РОМАН. Не вбивайте мене, будь ласка, пі-

дозріннями. Дайте мені часу, щоб я міг переконати вас тисячами доказів про щирість мого кохання.

ЛІЗА. Як легко віриш людям, яких любиш. Я й не думаю недовіряти вам, Романе, а що я сумна, то це тому, що боюся ганьби, яка могла-б на мене впасти.

РОМАН. А чому-ж її боятися?

ЛІЗА. Я-б не боялася нічого, як би цілий світ дивився на вас моїми очима. Мені ніколи не сходить з думки та страшна небезпека, що зблизила нас. Ви, щоб мене врятувати, не жалували й свого життя і ніколи я не забуду, як ви витягли мене з води, як ласкаво заопікувалися мною...

РОМАН. Може цей випадок був щастям для мене...

ЛІЗА. Я вічно матиму в голові слова вашої палкої любови. Для цього ви спинилися на цьому місці, промовчали хто ви такий, а щоб частіше зі мною бачитися, стали на службу до могого батька.

РОМАН. Я не знаю, де мої батьки, але повірте, Лізо, що як мені доведеться віднайти їх, то мені не тяжко буде прихилити їх до нас обоїх. Я нетерпляче чекаю вісток про них, а якби ще довше барилися, то я сам піду їх шукати.

ЛІЗА. Не йдіть, Романе, нікуди, прошу вас. Постарайтеся тільки приєднати могого батька.

РОМАН. Ви-ж знаєте, скільки мук я вже перебув, як хитро мусів я підлещуватися, щоби попасти до нього на службу. Знаєте, яку ролю граю я що-дня у нього, аби тільки здобути його прихильність. Я мушу на кожному кроці під-

хліблюватися йому, щоби здобути довіря для себе.

ЛІЗА. Але чому ви не стараєтеся прихилити для себе мойого брата?

РОМАН. Ваш батько і брат такі собі противні вдачами, що здобути довіря обох нараз дуже тяжко. Вже ви постарайтеся вплинути на свого брата і познайомте його з нашою справою. Ось він саме йде. Я йду геть. Побалакайте з ним.

ЛІЗА. Не знаю, чи стане мені сил...

Роман вийшов.

Ява 2.

Евген і Ліза.

ЕВГЕН. Я дуже радий сестро, що застав тебе саму. У мене в серці захована тайна, яку мушу виявити тобі.

ЛІЗА. Що-ж таке, брате?

ЕВГЕН. Дуже багато, сестро, але це все можна сказати одним словом: я кохаю.

ЛІЗА. Кохаєш?

ЕВГЕН. Кохаю. І любов моя сліпа, тому й прошу тебе, не старайся вибивати мені з голови нічого.

ЛІЗА. Чи ти вже заручився, братчику?

ЕВГЕН. Ще ні, але я вже рішився. І я молю тебе ще раз: не старайся нічим відводити мене від того.

ЛІЗА. Думаєш, брате, що я вже таки справді нічогоісінько не розумію?

ЕВГЕН. Ні, сестричко, але ти не кохаєш.

ЛІЗА. Кого-ж ти кохаєш?

ЕВГЕН. Молоду дівчину, що недавно поселилася в цій околиці. На кого гляне — причаровує до себе. Ще ніколи, сестро, природа не створила нічого кращого! Її перший погляд прикував мене до себе. На ім'я їй Мар'яна, а живе вона під оком доброї матери, що безнастанно хоруге. А як ця чудова дівчина любить маму! Вона її обслуговує, жалує, потішає, а все з такою ніжністю, що за душу хапає. З кожної її роботи б'є принада; що вона робить, це чари без краю, це солодка лагідність, це доброта приманчива, це чеснота надземна, це...! Ех, сестро! Як би ти її пізнала!

ЛІЗА. Я пізнаю її, брате, із твого оповідання і мені досить того, що ти її любиш.

ЕВГЕН. Я переконався на власні очі, що їм не легко живеться. І прикро мені, що через скупість нашого батька, я нічим не можу допомогти їм.

ЛІЗА. Я, брате, розумію добре твій біль.

ЕВГЕН. Той біль, сестричко, більший, як можна сказати. Бо хіба-ж є ще що більш жорстоке, як та вирахована скупість супроти нас? Яка нам користь із достатку, що дістанеться нам аж тоді, коли нам вже годі буде його уживати? Тепер я, щоби тільки прожити, мушу скрізь задовжуватися і обое ми примушені заляпати ласки в купців, щоби тільки мати сяку-таку одягу. Тепер я збираю з усіх усюдів гроші і як тільки батько поставиться ворожо до моїх замірів, то покину я його. Покинеш і ти сестро і скинемо з себе те ярмо неволі, в яке запрягла нас його нестерпна скупість.

ЛІЗА. Це свята правда, що він дає нам що-

дня причину проливати сльози за нашою матір'ю і що...

ЕВГЕН. Я чую батьків голос. Відійдімо трохи на бік, розберім усе, як слід, до кінця, а опісля злучимо свої сили і в спілці доберемося до його кам'яного серця. (Виходять).

Ява 3.

Гарпун і Іван.

ГАРПУН. Геть відси, зараз, чуеш, ані слова! Геть із мого дому, ти архигільтау, ти шпібенику!

ІВАН (до публики). Я ще в життю не бачив нічого такого мерзького, як той проклятий дідуган; це щось таке, вибачте за слово, як чорт у людським тілі.

ГАРПУН. Що ти там бурмочеш?

ІВАН. За що мене проганяєте?

ГАРПУН. Ще подавати тобі причину, обірванче? Щоб твого духу тут не пахло, а то вб'ю на місці!

ІВАН. Що-ж я такого зробив?

ГАРПУН. Аж надто, щоб тебе не бачити!

ІВАН. Ваш син приказав мені тут на себе чекати.

ГАРПУН. То зачекай на вулиці, а не стій у моїй хаті на сторожі, щоб мишкувати, де, що й як, а потім все це використати для себе. Мені не треба вічно шпіона в своїй хаті; зрадника, якого прокляті очі досліджують усі мої вчинки, зжирать все мое добро і нипають сям та там, чи чого-б не вкрасти.

ІВАН. Та чорта лисого у вас вкрадеш! Адже-ж ви все замикаєте і стережете день і ніч!

ГАРПУН. Я замикаю, що мені хочеться, і стережу, що мені подобається. (До публіки). От дивіться! Шпiон, що всюди заглядає, де що робиться! (Тихо на бiк). Я у страху, чи не знає він про мої гроші. (Голосно.) Чи не гадаєш ти кричати на весь світ, що у мене гроші сховані?

ІВАН. У вас сховані гроші?

ГАРПУН. Ні, драбуго, мені і не в голові. (Тихо.) Тут можна збожеволіти! (Голосно.) Я питаю тільки, чи не схочеш ти зі злости шпирити чутку, що в мене гроші?

ІВАН. Що нам до того, чи ви маєте що, чи ні; чи с'як чи так, нам нічого з того.

ГАРПУН (хоче дати Іванові позавуш.) Ти ще й пискуєш! За це пискування зараз позавуш дістанеш! Геть мені звідси, забирайся!

ІВАН. Вже йду.

ГАРПУН. Чекай! Може взяв що?

ІВАН. Що-ж я мав би взяти?

ГАРПУН. Ходи сюди, я сам мушу подивитися! Покажи сюди руки!

ІВАН. На-те.

ГАРПУН. Другі.

ІВАН. Другі?

ГАРПУН. Еге.

ІВАН. Ось вам! (Відвертається до Гарпуна спиною і тримає свої руки позад себе.)

ГАРПУН (показує на Іванові штани.) Ці штани наче й на те зроблені, щоби ховати в них крадене! Ех, то-то-б я бажав собі, аби вже раз повис той, хто в них ходить.

ІВАН (до публіки.) Ах, як цей чоловік за-

слугує на те, чого боїться! Коли-б я міг його обікрасти!

ГАРПУН. Що? що?

ІВАН. Як?

ГАРПУН. Що ти говориш про крадіж!

ІВАН. Кажу, що ви сильно нишпорите скрізь чи я чого у вас не вкрав.

ГАРПУН (перешукує кишені Івана). Таки так.

ІВАН (до публіки.) Чорт би то побрав скупарство і всіх скупарів.

ГАРПУН. Що? Що ти кажеш?

ІВАН. Що я кажу?

ГАРПУН. Що ти власне сказав про скупарство і про скупарів?

ІВАН. Щоб їх разом чорт побрав!

ГАРПУН. Про кого це?

ІВАН. Про скупарів.

ГАРПУН. А хто ті скупарі?

ІВАН. Осоружні і погані люди.

ГАРПУН. А про кого ти думаєш?

ІВАН. А вам на що?

ГАРПУН. На те, що мені так хочеться.

ІВАН. Ви думаєте може, що я про вас думав?

ГАРПУН. Я думаю те, що мені подобається думати. Але я хочу знати, кого ти мав на думці?

ІВАН. Я мав... я мав на думці... свою шапку.

ГАРПУН. Уважай, щоб я зараз не подумав про твої вуха!

ІВАН. Хіба ви мені можете заборонити про-
клинати скупарів?

ГАРПУН. Ні, того ні! Але я можу тобі заборонити плести нікчемні нісенітниці. Мовчи!

ІВАН. Я-ж нікого не називав.

ГАРПУН. Як ще слово скажеш, зараз дістанеш прочухана!

ІВАН. Кого засвербить, той пошкробається!

ГАРПУН. Заткаєш уже собі раз?

ІВАН. Та мушу, хоч не хочу.

ГАРПУН. Отже!

ІВАН (показує Гарпунові кишеньку у своїй блюзі.) Ось вам ще одна кишенька. А тепер буде вже з вас?

ГАРПУН. От, ліпше віддай сам, що маєш! Не треба буде шукати.

ІВАН. Що таке?

ГАРПУН. Те, що взяв.

ІВАН. Я нічого від вас не брав.

ГАРПУН. Правда?

ІВАН. Правда.

ГАРПУН. То йди до чорта!

ІВАН (до пубрики.) Гарне прощання! (Виходить).

ГАРПУН. Кладу тобі це на твоє сумління!

Ява 4.

Гарпун сам.

ГАРПУН. То шибеник, не наймит; страшенно мене непокоїть! Коби вже раз щезла зперед моїх очей отта кульгава собака! Та бо то й не така легка штука допильнувати так багато гроший. Щасливий той чоловік, що всі свої гроші примістив як слід, а для себе залишив тільки те, чого йому конче треба. Не має клопоту з шуканиною за безпечним сховком у сво-

йому домі. Нині навіть окованій скрині, тай тій нема що вірити. Це хіба тільки принада для злодіїв. Куди-куди, а до них насамперед злодії добираються.

Ява 5.

Гарпун, Ліза і Євген.

(Ліза і Євген появляються в глибині сцени і тихо говорять між собою.)

ГАРПУН (думаючи, що він сам один.) Але я таки не знаю, чи то добре, що я закопав у своїм городі десять тисяч доларів, які мені вчора віддали. Мати десять тисяч доларів у золоті, це гарна штука... (В бік, побачивши Лізу і Євгена). Господи! Я сам себе зрадив, а все через те, що я такий гарячий. І навіщо було говорити зі собою, тай ще так голосно? (До Євгена та Лізи.) Вам чого?

ЄВГЕН. Нічого, тату.

ГАРПУН. Ви вже давно тут?

ЛІЗА. Щойно прийшли.

ГАРПУН. А чули?

ЄВГЕН. Що, тату?

ГАРПУН. Ну!...

ЛІЗА. Що ну?

ГАРПУН. Що я саме балакав.

ЄВГЕН. Ні.

ГАРПУН. А може таки?

ЛІЗА. Ні, таки ні!

ГАРПУН. Але-ж бо по вас видно, що зачули кілька слів. Я балакав сам до себе, як то тяжко сьогодні добитися грошей, тай ще й те сказав, яке то щастя, як хто має десять тисяч доларів.

ЕВГЕН. Ми не зважувалися підходити до вас, щоб вам не перешкоджувати.

ГАРПУН. Я кажу вам це вмисне, аби ви зле не зрозуміли справи тай аби не подумали собі, що то у мене тих десять тисяч доларів.

ЕВГЕН. Ми у ваші справи не встряваємо.

ГАРПУН. Дав би бог, щоб я мав тих десять тисяч доларів.

ЕВГЕН. Не думаю... (Батько все перепиняє його).

ГАРПУН. Це було би щастя для мене.

ЕВГЕН. То справи...

ГАРПУН. Так би вони мені придалися!...

ЕВГЕН. Я думаю...

ГАРПУН. Вони-б мене поставили на ноги!

ЛІЗА. Ви є...

ГАРПУН. Не довелося-б мені більше нарікати на злидні.

ЕВГЕН. Але-ж ви й так, тату, не маєте чого нарікати; адже-ж усі знають, що ви доволі багаті.

ГАРПУН. Що? Я доволі багатий? Хто це каже, той бреше! В тім нема й пів словечка правди, а хто ширить такі вістки, той нікчемний!

ЛІЗА. Та з-за того нема ще чого гніватися!

ГАРПУН. Дивна річ, що власні діти мене зраджують тай стають моїми ворогами!

ЕВГЕН. Хиба той ворог, що каже, що ви багаті?

ГАРПУН. Правда, що ворог. Така балаканина тай твоя розтратність доведуть до того, що на мене ось-ось нападуть тай горло мені переріжуть, і то лише тому, що думають, що я купаюся в грошах.

ЕВГЕН. Що-ж то за такі великі мої розтрати?

ГАРПУН. Що за розтрати? Хіба це не сором проходжуватися по місті та в такій дорогій одежі? Я вчора сварився з твоєю сестрою; та ти ще десять разів гірший за неї. Як узяти тебе від ніг до голови, то можна з тебе скласти цілий скарб! Я вже тобі не раз, а яких двацять разів казав, сину: всі твої навички дуже мені не подобаються. Щоб так одягатися, то ти мусиш мене обкрадати.

ЕВГЕН. Я вас обкрадаю?

ГАРПУН. Або я знаю? А відки береш гроші на такі строї?

ЕВГЕН. Звідки, тату? Я граю і то з великим щастям; а за виграні гроші одягаюся.

ГАРПУН. О, то інша справа. Як лише маеш щастя в грі, то використувуй це гаразд, складай гроші на проценти, щоб мати, як буде треба. Але годі вже про це. Я хочу ще щось инакшого сказати. (Побачивши, що Євген та Ліза дають собі знаки.) Ну! (Тихо, до публіки.) Певне змовляються, як би то вкрасти мій мішечок! (Голосно.) Що значать ті значки?

ЛІЗА. Ми вмовляємося, хто з нас перший має говорити. Ми обоє маємо вам щось сказати.

ЕВГЕН. Ми хотілиб з вами поговорити про женячку, тату.

ГАРПУН. І я хочу з вами про це поговорити.

ЛІЗА. Ах, батечку!

ГАРПУН. Чого ти кричиш? Слова боїшся, чи сама справа так тебе трівожить, доню?

ЕВГЕН. Женячка трівожить нас обоїх, бо не знаємо, як ви на справу дивитеся. Ми боїмося, що наші почування не згодяться із вашим вибором.

ГАРПУН. Лиш терпцю трохи! Журба на бік! Я знаю, що для вас обоїх добре, і ви обоє певно не будете нарікати на те, що я придумав. Насамперед, (до Евгена) скажи ти мені, чи бачив ти молоду дівчину, — на імя їй Мар'яна — що живе недалеко нас?

ЕВГЕН. Бачив тату.

ГАРПУН. (до Лізи) А ти?

ЛІЗА. Я знаю її зі слуху.

ГАРПУН. Яка то дівчина, сину?

ЕВГЕН. Чудова.

ГАРПУН. А обличчя?

ЕВГЕН. Із нього б'є принада та чари.

ГАРПУН. А її поставність, її поведінка?

ЕВГЕН. Чарівні.

ГАРПУН. А як гадаєш, не варто-б поважніше подумати про таку дівчину?

ЕВГЕН. Варто, тату.

ГАРПУН. А не був би це добрий вибір?

ЕВГЕН. Дуже добрий.

ГАРПУН. А був би чоловік з нею щасливий?

ЕВГЕН. Напевне.

ГАРПУН. Одначе тут є маленька закарлючка. Я боюся, що вона не має потрібного віна.

ЕВГЕН. Віно, тату, дрібниця, аби людина була чесна!

ГАРПУН. Правда, правда. Як нема потріб-

ного маєтку, то можна його инакшим способом надолужити.

ЕВГЕН. Само собою.

ГАРПУН. Бачиш, мене таки тішить, що ти такої самої думки, як і я. Вона своєю милою поведінкою і лагідністю так заповонила мою душу, що я рішив оженитися з нею, як би лиш хоч трохи мала грошей.

ЕВГЕН. Що?

ГАРПУН. Як?

ЕВГЕН. Ви рішили...

ГАРПУН. Оженитися з Мар'яною.

ЕВГЕН. Хто? Ви? Ви?

ГАРПУН. Так, я! Я! Я! Або що таке?

ЕВГЕН. Голова мені ходором ходить. Я йду собі геть! (виходить)

ГАРПУН. Нічого, нічого. Побіжи до кухні і випий велику склянку чистої води!

Ява 6.

Гарпун і Ліза.

ГАРПУН. Ось тобі розніжені лялечки, сили у них не більше, як у курятка. От бачиш, донечко, що я вишукав для себе. Для твого брата я призначив якусь вдовичку, про яку мені сьогодні згадували, а для тебе буде пан Смит.

ЛІЗА. Що? Пан Смит?

ГАРПУН. Так, так. Це людина розумна, второпна, у розцвіті літ, йому тепер тільки 50 років, тай кажуть, що він дуже багатий, десь в Аргентині розбагатів.

ЛІЗА. (кляняється.) Коли так, тату, то ліпше мені не віддаватися.

ГАРПУН. (відклонюється.) Коли так, моя донечко, моя голубко, то ви таки віддасться.

ЛІЗА. (ще раз кланяється.) Вибачайте, тату!

ГАРПУН. (знову відклонюється.) Вибачайте, доню!

ЛІЗА. Я шаную Смита, але (ще раз кланяється) дозвольте, що я ніколи не піду за нього.

ГАРПУН. А я шаную вас, але (іще раз відклонюється) дозвольте, що ви ще сьогодні у вечер підете за нього.

ЛІЗА. Сьогодні у вечер?

ГАРПУН. Ще сьогодні у вечер.

ЛІЗА. (ще раз кланяється.) Того не буде, тату.

ГАРПУН. (відклонюється.) Буде, доню!

ЛІЗА. Ні!

ГАРПУН. Буде!

ЛІЗА. Ні, кажу я!

ГАРПУН. Буде, кажу я!

ЛІЗА. До того ви мене ніколи не присилуете!

ГАРПУН. Вже я тебе до того присилую!

ЛІЗА. Я швидче страчуся, як вийду за того чоловіка!

ГАРПУН. Ти не стратишся, але віддашся за нього. (до публики). Але дивіться, люди, яке зухвальство! Чи чув хто коли таке, щоби дочка так говорила до свого батька?

ЛІЗА. (до публики.) Добре, але чи бачив хто коли таке, щоб батько так віддавав свою дитину?

ГАРПУН. Це-ж такий жених, що йому не можна нічого закинути! Я певен, що цілий світ похвалить мій вибір.

ЛІЗА. А я певна, що ніякий мудрий чоловік не зробить того.

ГАРПУН. (бачить здалека Романа). А ось і Роман. Може-б він був мировим суддею між нами обоїма?

ЛІЗА. Нехай буде!

ГАРПУН. А згодишся на його присуд?

ЛІЗА. Зроблю, що він скаже.

ГАРПУН. Згода.

Ява 7.

Роман, Гарпун і Ліза.

ГАРПУН. Гей, Романе, ану сюди! Ми вибрали тебе, щоб ти розсудив нас, чия правда: моя, чи доньки?

РОМАН. Напевне ваша, добродію!

ГАРПУН. А знаєш ти, про що йде мова?

РОМАН. Не знаю, добродію, але-ж ви сам розум, і не може бути, щоб правда була не за вами.

ГАРПУН. Я хочу сьогодні у вечір віддати її за людину і багату і розумну, а вона каже мені в живі очі, що він їй навіть і не в голові! Що ти на це?

РОМАН. Що я на це?

ГАРПУН. Що ти на це?

РОМАН. Ге, ге!

ГАРПУН. Що?

РОМАН. Так взяти докладно, то я з вами; адже ж неможливо, щоб правда була не за вами. Але ж бо і за нею не зовсім без правди...

ГАРПУН. Як! Пан Смит людина благородна, мила, поважна, розумна, багата, а й із пер-

шого подружжя у нього ні одної дитини. Чого ж іще хотіти?

РОМАН. Само собою, нічого, але вона може на це вам сказати, що навіщо квапитися. Треба ж розміркувати, чи у нього симпатії...

ГАРПУН. Е, що там! Такої нагоди треба чіпатися зубами! Адже ж це не-аби-яка користь: він же бере її без приданого.

РОМАН. Без приданого?

ГАРПУН. Еге.

РОМАН. Ото, дивіться! То справді така важна причина, що нема що далі й балакати.

ГАРПУН. Подумай собі, скільки я заощаджу!

РОМАН. Напевне. Це правда, що ваша дочка може вам замітити, що подружжя для неї річ незвичайно важна, тим більше, що від того залежить її доля-недоля на ціле життя і що злуку до смерти годиться заводити незвичайно обережно.

ГАРПУН. (не чує його, захоплений з боку до публіки). Без приданого!

РОМАН. То правда. Це рішає про все. Само собою, вам дехто може сказати, що в таких справах треба брати під увагу симпатії дівчини і що ця велика нерівність віку, вдачі і почувань доводить в подружжі до дуже сумних наслідків.

ГАРПУН. (як вище). Без приданого!

РОМАН. Бувають що-правда батьки, які більше думають про щастя своєї дитини, як про гроші, які не пожертвували б її ніколи за свого власного інтересу, а в подружжі найбільше дивляться на ту гарну подружню гар-

монію, що піддержує в ньому щастя, спокій задовілля, що...

ГАРПУН. Без приданого!

РОМАН. Та так, так, це кожному замкне відразу рота. Без приданого! Що ж може перед таким аргументом устоятися!

ГАРПУН. (глянув вбік через вікно). Що це таке! Мабуть пес гавкає. Може мої гроші в небезпеці!? (До Романа). Зчекай тут, я зараз верну.

Ява 8.

Ліза і Роман.

ЛІЗА. Що це таке, Романе, що ви так з ним говорите?

РОМАН. Так треба, інакше розсердиться. Лиш таким чином можна дійти до мети. Станути перед ним око-в-око зі своїми почуваннями, значить: усе попсувати. Вдавайте, що йдете по його волі, то швидче діб'єтеся своєї мети.

ЛІЗА. Але те подружжя Романе?

РОМАН. Треба шукати способів, аби до нього не дійшло.

ЛІЗА. Але як, коли вже сьогодні у вечір весілля?

РОМАН. Прокиньтесь недужою і домагайтеся, щоби відложити.

ЛІЗА. Закличуть лікаря, пізнають...

РОМАН. Смійтеся з того! Хіба лікарі що розуміють! Можете придумати хворобу, яка вам тільки подобається. Вони вже винайдуть якусь причину і скажуть, відки та хвороба взя-

лася. А втім, батько пошкодує грошей на лікаря і не покличе його до вас.

Ява 9.

Гарпун, Ліза і Роман.

ГАРПУН. (в бік, у глибині сцени.) Нічого, славити бога!

РОМАН. (не бачить Гарпуна.) А зрештою, залишається нам ще останній спосіб — втікти, це збереже нас перед усім. Як ваша любов, моя Лізо, має на стільки сили... (Побачив Гарпуна, гостро.) Так, дочка мусить слухати свого батька! Вона не сміє дивитися, який її майбутній чоловік з обличчя! А ще як у рахубу входить така важна причина, як “без приданого”, то дочка мусить віддатися за кожного, кого б їй не давали.

ГАРПУН (підходить блище). Славно! От тобі розумна мова!

РОМАН. Даруйте добродію, що я трохи розгарячився і поважився так говорити з вашою дочкою.

ГАРПУН. Але ж навпаки, це для мене найбільша приємність! Я з того незвичайно радий і передаю тобі над нею необмежену владу. (До Лізи.) Так, ти роби собі, як знаєш, а я йому відпускаю всю владу, яку мені бог дав над тобою, і вимагаю, щоби ти була йому безумовно слухняна.

РОМАН. (до Лізи). Ну, а тепер ще будете опиратися моїм вказівкам?

(Ліза з похиленою головою відходить.)

Ява 10.

Гарпун і Роман.

РОМАН. Я тепер піду за нею, хочу ще де-що прочитати її.

ГАРПУН. Добре, добре; я незвичайно радий.

РОМАН. Треба їй уздечку трохи стягнути.

ГАРПУН. Свята правда. Треба...

РОМАН. Не журіться. Я думаю, що з нею дам собі раду.

ГАРПУН. Іди, йди. Я скочу трохи до міста і зараз верну.

РОМАН (звертається в той бік, куди пішла Ліза і голосно говорить.) Так, гроші більше варта, як усе на світі, і ви повинні бути горді з того, що маєте такого розумного батька. Він знає, що таке життя! Коли хто бере дівчину без приданого, то на ніщо більше не треба дивитися! Слово “без приданого” заступає: і красу і молодість і рід і почеси і розум і чесність. (виходить).

ГАРПУН. (сам.) Чудо не хлопець! Говорить, як пророк! От щастя мати такого слугу!

ЗАВІСА.

ДРУГА ДІЯ.

Декорація та сама, що й в першій дії.

Ява 1.

Евген, Іван.

ЕВГЕН. Ех, ти зраднику, куди тобою носило? Не приказав я тобі...

ІВАН. Та казали, і я хотів тут на вас чекати, але ваш батько, найпривітніший із усіх людей, прогнав мене геть проти моєї волі і я ледви спасся, щоб не обірвати ще чого.

ЕВГЕН. Як же з нашою справою? Обставини наглять як ніколи. Чи ти позичив вже для мене грошей?

ІВАН. Йй бо, хто мусить зазичуватися, то дуже нещасливий. Нераз чоловік мусить зазнавати неодного, як попадеться, як ось ви, в руки лихварів.

ЕВГЕН. Отже нічого з того не буде?

ІВАН. Але ж дозвольте! Симон, той баришівник, якого нам нагилили, людина проворна і запопадлива, і він запевнив, що зробить для вас все, що можливе.

ЕВГЕН. Отже дістану три тисячі доларів?

ІВАН. Дістанете, але мусите згодитися на кілька маленьких умов, як хочете, щоб ті гроші дійшли до ваших рук.

ЕВГЕН. А звів він тебе до купи з чоловіком, що має дати гроші?

ІВАН. То не так легко. Він ще більше як ви мусить журитися, як би то скрити ваше ім'я. Але заки ще що буде прочитайте оцю умову, яку подиктував той багач, що має зичити вам гроші, нашому баришівникови. Пише той багач від себе ось що: (читає),

“Допустивши, що я досить певний чоловік, і що довжник повнолітний, із родини, де маєток значний, неподілений, забезпечений, добре удержаний і незадовжений, то добру і точну умову зробиться перед найчеснішим нотарем, якого тільки можна знайти, і нотаря маю вибрати я самий, бо-ж це передусім моя річ, щоб акт був зроблений законно”.

ЕВГЕН. Нехай буде.

ІВАН. (читає.) “Щоб мати чисту совість я думаю позичити гроший лише на пять із чимось процентів”.

ЕВГЕН. Лише на пять із чимось? Що-ж? Чорт з ним, чесна людина! Нема що нарікати.

ІВАН. Правда. (Читає далі). “Але, що не маю я під рукою суми, про яку йде мова, і мушу позичити її у другого на двацять процент, то, само собою, той, що зичить в мене, мусить заплатити цей цілий довг без ніякого застереження, тим більше, що я тільки із увічливости беру на себе ту позичку”.

ЕВГЕН. Ото, чорт! От, лихвар! Це-ж більше, як двацять пять процентів!

ІВАН. Тай я це кажу. Вам би треба ще роздумати, як і що!

ЕВГЕН. Що тут думати? Мені треба гроший і я мушу згодитися на все.

ІВАН. Тай я це кажу.

ЕВГЕН. Може ще що?

ІВАН. Ще маленький додаток. (Читає). “З трьох тисяч доларів, яких від мене вимагають, я можу виплатити готовими грішми тільки одну тисячу. Залишається дві тисячі доларів і замість них, той, хто бере позичку, мусить взяти одержу, меблі і інші дорогоцінності, списані в цьому листі”.

ЕВГЕН. А це що знову?

ІВАН. Послухайте спису: (читає.) “Перше всего той, хто бере позичку, мусить взяти: широкую постіль на чотири стопі, з новіським покривалом і до того шість більших крісел”.

ЕВГЕН. А що-ж мені з тим усім робити?

ІВАН. Це ще не все. (Читає далі). “Далі, великий образ, що на ньому змальовано історію любови двох молодих людей. Потім — великий горіховий стіл з дванацятьма точеними ніжками, що ростягається на оба боки”.

ЕВГЕН. Та на дідька мені того всього!

ІВАН. Постривайте, ще не все. (Читає). “Далі дві великі і тяжкі рушніці і добре заховану, хоч стару піч”...

ЕВГЕН. Ні, тут можна збожеволіти!

ІВАН. Ще не кінець. (Читає). “Далі — еспанська гітара мало-що не з усіма струнами. Далі ще не дуже стару шафу, що сама грає, якою можна зігнати час, як нема що робити. Далі, шкірка із ящірки, довгої на півчверта стіп, випхана сіном...”

ЕВГЕН. Випхали-б його самого сіном...

ІВАН (читає далі) ...випхана сіном, щось незвичайного, можна її завісити на стелі в кімнаті. Все разом до купи варта три тисячі доларів, бо це вартісні, старі речі. Але цю ціну я ласкаво знижую до двох тисяч доларів”.

ЕВГЕН. А щоб його за його ласку чума змела, ту п'явку, того ката! Та-ж це нечувана лихва! І не вдоволяється тим страшним процентом, але ще хоче за дві тисячі доларів кинути мені на голову ту стару тандиту, позбирану із усіх усюдів! Адже за це все я не дістану навіть двіста доларів. Але що-ж, мушу згодитися на все. Він може присилувати мене до всього, той розбишака! Він прикладає мені ніж до горла.

ІВАН. Що-ж, ви мимохить самі хочете себе знищити: берете гроші наперед, то й дорожче купуєте, а як дешевше продаєте, то споживаєте збіже на пні.

ЕВГЕН. Що-ж мені робити? Ось до чого доводить молодих людей проклята скупість батьків! І дивуйся тут, що сини бажають не раз смерти батьків!

ІВАН. То правда, що ваш батько може своєю великою скупістю і з найспокійнішої людини зробити люту звірюку.

ЕВГЕН. Дай мені той список, нехай я його ще раз перегляну.

Ява 2.

Гарпун, Симон, Евген і Іван.

СИМОН (виходить з Гарпуном наперед, Евген і Іван відходять непомітно в бік.) От як вам кажу, добродію, то молодий чоловік потре-

бує конче грошей. Він певно згодиться на ваші умови.

ГАРПУН. Але як думаєте, пане Симоне, нема ніякої небезпеки? Знаєте ви його ім'я, матюкові справи, родину?

СИМОН. Ні, про це все не скажу, бо мене і так випадково звели з ним до купи. Але він сам скаже вам докладно все, чого вам треба. Його знайомий запевняє мене, що ви напевне будете задоволені, як тільки познайомитеся з ним. Я лише скажу, що його родина дуже багата, що матери вже не має і що як ви захочете, то він вам заручить, що його батька до вісьмох місяців не буде між живими.

ГАРПУН. Це гаразд. Це також щось значить. Милосердя наказує нам, пане Симоне, помагати нашим ближнім, скільки наших сил.

СИМОН. А вже-ж.

ІВАН (тихо до Євгена, пізнавши Симона.) Що це таке? Цеж наш баришівник Симон балакає з вашим батьком.

ЄВГЕН (тихо до Івана). А знає він, що то я?... Ти не зрадив мене?

СИМОН (звертається до Євгена і Івана півголосом, Гарпун цього не бачить.) Гай, гай! Вам страшно спішиться. Хто вам сказав, що то тут буде?... (До Гарпуна). Я запевняю вас словом, добродію, що я не відкрив їм вашого імені, ні вашого помешкання. Та хоч би й так, то по моїй думці це не завадило-б нічого. То люди, що вмюють мовчати. Ви можете тут таки докладно поговорити разом, як і що.

ГАРПУН. Як?

СИМОН (показує на Євгена). Оце саме той

добродій, що ви йому маєте позичити три тисячі доларів...

ГАРПУН (до сина). То ти шибенику! То ти смієш запускатися в такі безсоромні справи!

ЕВГЕН. То ви, тату! То ви займаєтеся такими нечесними вчинками!

(Симон у тікає. Іван ховається.)

Ява 3.

Гарпун і Евген.

ГАРПУН. Отже то ти хочеш до краю себе знищити такими плюгавими позичками?

ЕВГЕН. Отже то ви хочете забагатіти такою осоружною лихвою?

ГАРПУН. І ти по тім усім смієш іще дивити мені в очи?

ЕВГЕН. А ви по тім усім смієте іще дивитися людям в очи?

ГАРПУН. І не сором тобі, скажи мені, вести гуляще життя, попадати в такі страшні довги і так нікчемно марнувати маєток, якого твої батьки доробилися своєю кервавицею?

ЕВГЕН. А вам ні трошки не сором, безчестити свій стан такими штучками і ненаситній жадобі кидати в жертву свою добру славу, збиваючи з чужої праці долар до долара, а при тім уживати наймізерніших хитрощів, таких, які тільки могли коли небудь придумати найплюгавіші лихварі?

ГАРПУН. Геть мені з очий, гільтаю, геть мені з очей!

ЕВГЕН. А скажіть, будь ласка, хто по вашому більший злочинець: чи той, що купує грс-

ші, як йому їх потрібно, чи той, що їх краде, як йому їх зовсім не треба?

ГАРПУН. Геть, Кажу, доки я ще добрий! (Евген вийшов. Гарпун до публіки). По правді сказати, нема мені чого злитися із-за цієї події. Вона буде для мене пересторогою, щоб я ще більше наглядав за ним!

Ява 4.

Фрозина, Гарпун.

ФРОЗИНА. Ласкавий пане...

ГАРПУН. Пострівай хвилину, я зараз вернуся. (До публіки). Треба мені знову заглянути, що там із грішми. (Вийшов).

Ява 5.

Іван, Фрозина.

ІВАН (входить, не бачить Фрозини.) От тобі кумедна історія! Він певне має десь якийсь сховок на свій крам, бо тут нема нічого з того, що в списку.

ФРОЗИНА. Гей, гей, то це ти, мій дорогий Івасю! Відкіля ти тут узявся?

ІВАН. А диви, Фрозина! А ти що тут робиш?

ФРОЗИНА. От як я. Полагоджую справи, прислугую людям і збираю користі зі свого невеличкого талану стільки, скільки дасться.

ІВАН. Може маєш яку справу з старим Гарпуном?

ФРОЗИНА. Маю зробити для нього якусь дрібничку, і думаю, не за дурно.

ІВАН. Не за дурно? Від нього? То їй-бо.

мушиш хіба хитро його зайти. Я скажу тобі по щирості: тут гроші дуже дорогі.

ФРОЗИНА. Але є такі прислуги, що зворушать і найтвердше серце.

ІВАН. Для старого Гарпуна нема такої прислуги, за яку він згодився-б розтулити свій кулак. Він навіть своїм дітям, коли клянеться в чому, не каже: “даю вам на це свою руку”, але: “позичаю вам своєї руки”.

ФРОЗИНА. Вже я знаю, як і коли людей скубнути. Я вже знаю, як собі їх з'єднати, як поскоботати їх за серце, знаю знайти місця, де вони найчуткіші.

ІВАН. Це все пусте. Гарпун любить гроші більше, як славу, як честь, як чесноту. Як тільки побачить, що від нього хто чого хоче, зараз дістає корчів. Це смертельна справа для нього, це пробиває йому серце, вириває йому кишки з тіла. А як... але ось і він, я йду собі. (Вийшов).

Ява 6.

Фрозина, Гарпун.

ГАРПУН (тихо до публіки). Все гаразд! (Голосно.) А, Фрозина, що чувати?

ФРОЗИНА. Ах, господи! Як ви гарно виглядаєте! Ваше обличчя кров із молоком.

ГАРПУН. Чиє, моє?

ФРОЗИНА. З роду не бачила такої свіжої краски та принадної.

ГАРПУН. Невже таки?

ФРОЗИНА. Ще би! Ви ніколи у своїм життю не виглядали так молодо, як тепер. Я знаю

людей від двадцяти літ, та вони виглядали куди старшими, як ви.

ГАРПУН. А одначе мені шістьдесят та ще й з чубом, Фрозино.

ФРОЗИНА. Та що це таке?! Шістьдесят років! Ото мені й вік! Це-ж сам квіт життя. Ви тільки що доходите до найкращого мужеського віку!

ГАРПУН. Це правда; але яких двадцять літ менше не зашкодило би, гадаю.

ФРОЗИНА. Та хіба вам цього треба? Так міркувати по вашому вигляді, то ви житимете сто літ.

ГАРПУН. Так думаєш?

ФРОЗИНА. Напевне. Все за тим промовляє. Ану, постійте хвилину тихо! Ось бачите, там поміж вашими очима є знак довгого життя.

ГАРПУН. А ти ніби на цьому розумієшся?

ФРОЗИНА. Ще й як! А покажіть свою руку. (Розглядає його руку). Господи! Яка життєва лінія!

ГАРПУН. Як кажеш?

ФРОЗИНА. Ви не бачите, як далеко біжить ця лінія?

ГАРПУН. Ну, то що?

ФРОЗИНА. Що, я сказала сто років? Ви будете жити понад сто двадцять.

ГАРПУН. Та хіба?

ФРОЗИНА. Я кажу вам. Вас треба буде хіба добити. Своїх дітей і дітей своїх дітей ви ще поховаєте!

ГАРПУН. Тим краще. Але як там із нашою справою?

ФРОЗИНА. Ще питаєте? Хіба я коли беру-

ся за що, аби не довести гаразд до самого кінця? А для женячок у мене незвичайний талант. З обома жінками я часто сходжуся і вже з одною і другою доволі набалакалася про вас. І матері я вже сказала про ваш намір щодо Мар'яни, яку ви бачили на вулиці і у вікні.

ГАРПУН. Що-ж вона на це?

ФРОЗИНА. Вона зі щирої душі згодна. А як я її виявила ваше гаряче бажання, щоби її донька була сьогодні вечером на заручинах вашої дочки, то вона радо на це пристала і віддала її на той час під мою опіку.

ГАРПУН. Бачиш, Фрозино, я й так мушу сьогодні дати вечерю в честь пана Смига. Я був би дуже радий, як би й вона була в мене гостем.

ФРОЗИНА. Правда ваша... Вона з полудня прийде до вашої дочки, опісля піде до міста і до вечері верне.

ГАРПУН. Добре, то поїдуть обі разом. Я позичу їм своєї карити.

ФРОЗИНА. Вона радо на це пристане.

ГАРПУН. А з матір'ю ти говорила про придане дочки? Сказала ти їй, що вона мусить пристарати дещо, мусить трохи поставитися, що при такій нагоді не можна нічого шкодувати? Адже-ж ніхто не жениться з дівчиною, що бодай хоч що трохи не внесла-б у хату.

ФРОЗИНА. Чого вам треба? Ця дівчина принесе вам вісім тисяч доларів кожного року!

ГАРПУН. Вісім тисяч доларів річно?

ФРОЗИНА. Так. По перше що-до їди, то вона вихована у великій поміркованості: їсть тільки салату, молоко, сир та яблука, не потре-

бує багато заставлених столів, ані добірних зуп ані вина, ні інших ласощів, без яких иншим жінкам не жити. Як зрахувати все те, то вийде на рік яких півтора тисячі доларів. Окрім того привикла вона до простоти і чистоти, не любить пишних одягів, ані перстенів, ні дорогих меблів. А це на рік знову до три тисячі доларів в кишені. Далі — не терпить вона театрів, забав і гостин, що дасть не менше річно поверх три тисячі доларів. Значить, зрахуймо тепер все разом: три тисячі доларів річно на сукні, перстені і меблі, три тисячі на гостини, забави і театри а дві тисячі на їду, то хіба не вийде вісім тисяч доларів разом? А все це залишиться у вашій кешені.

ГАРПУН. То правда. Але в тім нема нічого реального.

ФРОЗИНА. Вибачайте! Чи в тім нема нічого реального, як хтось приносить вам у приданім велику поміркованість, ощадність і замишування до простоти?

ГАРПУН. Але це таки смішно, як мені хтось дає придане з видатків, яких не буде робити. Я ніколи не виставляю посвідки на таке, чого не дістану, а щось мушу таки дістати.

ФРОЗИНА. Та-ж ви дістанете доволі. Не забувайте, що вона з кожним роком буде старшою і все менше буде їсти. До того, десь у якімсь краю за морем в них є маєток, що вам припаде.

ГАРПУН. Побачимо. Але я, Фрозино, ще одного боюся. Дівчина молода; а молоді люди люблять тільки молодих. Я боюся, що чоловік у моім віці не припаде їй до вподоби, а це

може довести в моїй хаті до деяких невеличких непорядків, які не дуже були-б мені приємні.

ФРОЗИНА. Ах, як зле ви її знаєте! Це ще одна рідка її прикмета, про яку я не згадала. Вона ненавидить усіх молодих людей, а любить тільки старих.

ГАРПУН. Вона?

ФРОЗИНА. Так, вона. Я хотіла-б, щоб ви почули, як вона говорить про це. Вона стерпіти не може молодого чоловіка. І нічим — як вона каже — її око так не тішиться, як гарним старцем з величавою бородою. Чим хто старший, тим їй любіший. І я вам раджу не робити з себе молодшого, як ви є. Як хто має менше, як шістьдесят літ, то щоб їй на очі не показувався. Лиш чотири місяці тому назад, вона зірвала таки перед самим шлюбом, і то тільки тому, що її наречений зрадився, що йому тільки п'ятьдесят шість років, тай тому, що не взяв окулярів до підпису шлюбу.

ГАРПУН. Тільки тому?

ФРОЗИНА. Тільки тому. Вона сказала, що їй п'ятьдесят шість літ за мало. А крім того, вона любить лиш такі носи, на яких держаться окуляри.

ГАРПУН. Це справді новина для мене.

ФРОЗИНА. Не думайте, що то вже все. В неї в кімнаті є кілька образів. Але ви думаєте, що на них намальовані якісь молоді хлопці-красавці? Де там! Самі старші, поважні люди, з довгими бородами, в окулярах...

ГАРПУН. Чудово! Я-б ніколи цього не подумав. Я незвичайно радий, що вона такої вда-

чі. І таки поправді, як би я був жінкою, я ніколи не любив би молодих мужчин.

ФРОЗИНА. Вірю вам. Що мені за цяці ті молоді парубки, щоб у них кохатися! Та-ж то жовтодзюби, то вітрогони! І хіба можна так до них липнути? Хотіла-б я знати, що їм властиво на них подобається?

ГАРПУН. І я також не можу того зрозуміти, як деякі жінки можуть у них так задурюватися.

ФРОЗИНА. Треба вже хіба цілком зійти з глузду. Хіба розум у тім, щоб любити молодість? І хіба це мужчини, ті русяві молоко-сози? Як можна таким віслюкам вішатися на шию?

ГАРПУН. І я то раз-у-раз кажу. Ті бліді, висмоктані лица, ті три волоски, підкручені все до гори, як у кітки, ті штани, що вічно спадають...

ФРОЗИНА. І рівняй тут їх із вами! Ви у мене мужчина! Аж подивитися любо! Така має бути постава, така одежа, щоб можна покохати!

ГАРПУН. Хіба я справді такий?

ФРОЗИНА. Ви на причуд гарні, лице ваше — хоч малюй! Ану, оберніться. (він обернувся). Чудово! А тепер зробіть кілька кроків. (він це робить.) Оце в мене ріст, то мені рухи — свобідні і невимушені, вам нема ні крихітки що закинути.

ГАРПУН. Славити бога, нема нічого такого. Тільки біль у грудях докучає мені час від часу.

ФРОЗИНА. Це нічого. Це вам навіть до лица, і кашляєте ви із справжньою красою.

ГАРПУН. Скажи-ж мені, а бачила мене коли Мар'яна? Може бодай заглянула переходом?

ФРОЗИНА. Ні. Але ми багато балакали про вас. Я змалювала їй образ із вас, звеличала ваші заслуги, і балакала про користь мати такого чоловіка, як ви.

ГАРПУН. Добре, спасибі.

ФРОЗИНА. Тепер у мене, ласкавий пане, до вас маленька просьба. Я маю процес, який можу програти через брак грошей... (Гарпун поважніше). Легко могла-б я виграти той процес, як би ви хоч трохи зглянулися на мене... Ви й не повірите, як врадується Мар'яна, як вас побачить. (Гарпунове обличчя прояснюється.) Як ви їй сподабаєтеся! Яке чудове вражіння робитеме ваша борода. Та передовсім вона захопиться вашими окулярами, які ви надінете для неї. Вона буде по prostu дуріти за вами; бо коханець в окулярах, то для неї не-аби-яка розкіш!

ГАРПУН. Це справді для мене незвичайна радість.

ФРОЗИНА. Той процес, ласкавий пане, для мене дуже великої ваги. (Гарпунове лице поважніше.) Я зовсім пропаду, як його програю; а маленька поміч може все привести до ладу... Я хотіла-б, щоб ви були бачили радість Мар'яни, як я балакала про вас. (Гарпун стає веселіший.) Очи в неї горіли, як я вичисляла їй ваші прикмети; я довела вкінці до того, що вона нетерпеливо тай таки дуже дожидає весілля.

ГАРПУН. Це для мене дуже велика радість, Фрозино. Признатися тобі, я за це тобі безконечно вдячний.

ФРОЗИНА. Прошу у вас, пане, маленької допомоги. (Гарпун стає знову поважний.) Вона поставить мене знову на ноги, а того я вам до смерти не забуду.

ГАРПУН. Бувай здорова! Мені треба покінчити свої листи.

ФРОЗИНА. Запевняю вас, добродію, що ніколи не могли-б ви стати мені в більшій пригоді.

ГАРПУН. Я прикажу, щоб вам приладили кариту до міста.

ФРОЗИНА. Я не докучала би вам, як би мене не силувала до того тяжка нужда.

ГАРПУН. Я скажу вам на час дати вечеряти, щоб ви мені ще не порозхоровувалися.

ФРОЗИНА. Не відмовте мені своєї ласки. Ви, добродію, не знаєте, яке щастя...

ГАРПУН. Мене кличуть. До побачення! (хутко вийшов).

ФРОЗИНА. (сама.) А щоб тебе чорти побрали, огидна собако! Скупиндряга видержав усі мої атаки. Але я справи таки занехати не думаю: на кожний випадок з другої сторони певне можна сподіватися доброї нагороди.

ЗАВІСА.

ТРЕТЯ ДІЯ.

Декорація та сама.

Ява 1.

Гарпун, Евген, Ліза, Роман, Ксеня з мітлою в руці,
Яць, Пилип і Віктор.

ГАРПУН. Гей, сюди всі, хай вам скажу, що вам з-полудня робити, тай яку кожне із вас з'окрема має мати роботу. Блище Ксеню, я пічну з вас. Так, добре, у вас у руках вже своя зброя! Ви гарно скрізь повичищуєте, але глядіть, щоб не надто терли, бо меблі попсуються. А за вечерею пляшки будуть під вашим оком, як яка пропаде або зіб'ється, то ви за це відповідатимете; за шкоду відтягну собі з вашої платні.

ЯЦЬ. (до публики). Кара, нівроку собі!

ГАРПУН. (до Ксені). А тепер геть! (Ксеня вийшла).

Ява 2.

Тіж без Ксені.

ГАРПУН. А ви, Пилипе і Вікторе, пополочете склянки і подаватимете напитки, але не скорше, аж як люди матимуть спрагу. І хай мені ніхто з вас не важиться заводити звичай деяких безличних слуг, що по просту силують гостий пити, коли вони про те навіть і не ду-

мають. Чекайте, аж вас кілька разів будуть кликати, і дивіться, щоб ніколи не забракло води.

ЯЦЬ. (до публики). Само собою, бо чисте вино б'є до голови.

ГАРПУН. І уважайте мені, щоб одежі не понишили.

ПИЛИП. Добродію, як же я буду usługувати, коли на переді моєї блюзи велика пляма з оливо?

ВІКТОР. А у мене, добродію, штани ззаду такі подерті, що мені, вибачте за слово...

ГАРПУН. (до Віктора). Це дурниця! Обертайтеся все так зручно до стіни, щоб люди бачили вас раз-по-раз тільки зпереду. (До Пилипа, показуючи йому, як має держати збанок, щоб закрити пляму на блюзі). А ви, як будете usługувати, все держіть збанок оттак. (Пилип і Віктор вийшли здвигуючи плечима).

Ява 3.

Тіж без Пилипа і Віктора.

ГАРПУН. А ти, моя доню, уважай на все, що залишається зі столу, щоб мені нічого не пропало. Це саме до лица дівчині. А тепер прилагодься прийняти мою наречену. Вона прийде до тебе, а потім поїде з тобою до міста. Чула?

ЛІЗА. Чула, тату. (Виходить).

Ява 4.

Тіж без Лізи.

ГАРПУН. А ти, паничу, — я тобі ще цей раз дарую недавню історію, щоб знав мое до-

бре серце — ти дивися, щоб тебе не зібрала охота показувати свої примхи при ній.

ЕВГЕН. Мене, тату? Примхи? Чому?

ГАРПУН. Мій боже! Ми вже знаємо, що то діти роблять, як їх батько жениться вдруге, яким оком вони звичайно дивляться на мачуху. І як хочеш, щоб я тобі забув твою останню штуку, то я раджу тобі поводитися незвичайно ввічливо з тою особою і прийняти її по змозі як найкраще.

ЕВГЕН. Сказавши по правді, мені, тату нема чого дуже радуватися ізза того, що вона буде моєю мачухою, що й говорити! Але будьте певні, що я радо її повитаю і буду з нею чемний.

ГАРПУН. Дивися-ж!

ЕВГЕН. Побачите, що не будете відказувати. (Вийшов.)

ГАРПУН. Ну, гаразд!

Ява 5.

Тіж без Евгена.

ГАРПУН. А ти, Романе, мусиш мені тепер помагати. Ага, Яцю, ходіть і ви сюди! Я вас лишив на самий кінець.

ЯЦЬ. А з ким ви тепер говорите добродію, із візником, чи з кухарем? Бо я одно і друге.

ГАРПУН. З обома.

ЯЦЬ. Але з ким насамперед?

ГАРПУН. Із кухарем.

ЯЦЬ. То пострівайте, будь ласка. (Відложує на бік батіг, скидає свою візницьку свитку і являється в білій одежі кухаря з великою ложкою в руках).

ГАРПУН. Що-ж то до чорта за дурниці?

ЯЦЬ. Тепер наказуйте.

ГАРПУН. Я мушу дати сьогодні вечерю.

ЯЦЬ (до публики). Дивне диво!

ГАРПУН. Скажи мені, даси нам добру вечерю?

ЯЦЬ. Як дасьте досить грошей, то чому би ні?

ГАРПУН. До чорта. Вічно, гроші! Наче не вмієте нічого іншого сказати, лиш: гроші, гроші і ще раз гроші! У вас всіх на устах тільки це одне слово: гроші! Що не скажуть, а все: гроші! Безнастанно возяться з тим словом: гроші!

РОМАН (вказуючи на Яця). Такої безличної відповіді я з роду ще не чув! То мені штука дати добру вечерю за великі гроші! Кожний дурень це вдасть. А проворна людина зварить добру вечерю і за невеликі гроші.

ЯЦЬ. Добру вечерю за невеликі гроші?

РОМАН. Авже-ж.

ЯЦЬ (до Романа). Йй бо', пане управителю, ви зробите нам велику прислугу, як відкриєте нам цю тайну і переберете на себе уряд кухаря. Ви й так кажете, що на всім розумієтеся.

ГАРПУН. От не базікай, а скажи, чого нам треба?

ЯЦЬ. Ваш управитель, добродію, зробить вам добру вечерю за невеликі гроші.

ГАРПУН. Будеш уже раз говорити, чи ні?

ЯЦЬ. Скільки вас буде за столом?

ГАРПУН. Вісім до десять людей. Але рахуймо вісім, бо де їди на вісьмох, там вже й дев'ятий і десятий наїється.

РОМАН. Правда.

ЯЦЬ. Як так, то нам треба чотири полумиски і п'ять тарілок. Зупи... Перекусики...

ГАРПУН. Що за чорт! Та цим можна вгостити ціле місто.

ЯЦЬ. Печен...

ГАРПУН (затикає йому рукою уста). Ех, ти ледащо! Ти зжереш цілий мій маєток.

ЯЦЬ. Закусики...

ГАРПУН (знову затикає Яцеві уста долонею). Не заткаєш собі...

РОМАН (до Яця). Що? Ви хочете, щоб люди потріскали? Хіба пан запросив гостей на те, щоб їх обжирством позамордовувати? Прочитайте собі, будь ласка, гігієнічні приписи і поспитайте лікарів, чи шкодить що чоловікові більше, як обжирство?

ГАРПУН. Щира правда.

РОМАН. Ви і такі, як ви, повинні знати, що стіл через край заставлений м'ясом — це чисте гніздо смерти. І як хто своїм гостям справді бажає добра, той повинен дивитися передовсім на те, щоб гості помірковано їли, себто після приповідки старинного філософа: треба їсти, щоб жити, а не жити, щоб їсти.

ГАРПУН. Чудово сказано! За цю приповідку мушу тебе поцілувати. Це найкращий висказ, який я колинебудь чув у своїм життю. Треба жити, щоб їсти, а не їсти, щоб жи... Ні, це не так. Як то ти сказав?

РОМАН. Треба їсти, щоб жити, а не жити, щоб їсти.

ГАРПУН (до Яця). Правда. Ти чув? (До

Романа). Як зветься той великий чоловік, що це сказав?

РОМАН. Не пригадую собі саме тепер його імени.

ГАРПУН. Не забудь мені написати ці слова. Я прикажу їх виписати золотими буквами на комині своєї кімнати.

РОМАН. Напишу, а з вечерею, то вже здайтеся на мене, я все прилагоджу, як слід.

ГАРПУН. Будь ласка.

ЯЦЬ. Тим краще. Баба з воза, коням лекше.

ГАРПУН (до Романа). Треба вибрати якісь такі страви, що їх не можна багато їсти, а що дуже ситять, от як: дуже товсту баранину, галушки, варений гарбуз, або...

РОМАН. Здайтеся вже на мене!

ГАРПУН. Тепер, Яцю, треба, щоб бричка була чиста.

ЯЦЬ. Зараз. Це вже річ візника. (Хутко одягається знову за візника). Отже ви кажете?

ГАРПУН. Щоби бричку вичистити і запрягти коні. Мені треба до міста.

ЯЦЬ. Ваші коні, добродію? Йй бо', вони вже ледви рухаються! Я вже й не кажу, що вони на самій соломі, бо вони й соломи не мають. Бідна худобина, аж жаль дивитися. Вони з вашої ласки так уже випостилися, що навіть тяжко собі уявити, що це коні. Це тільки тіни коней, кістяки!

ГАРПУН. Що, хіба послабли? Адже-ж не роблять нічого!

ЯЦЬ. Тому, добродію, що нічого не роблять, то вже й не мають їсти? Для бідної ху-

доби далеко краще, як багато робить, коби лише їла багато! Серце крається, як поглянути на них, таких худих; бо я таки люблю свої коні. Як дивлюся на їх муку, то мені здається, що то я сам мучуся. Кожної днини я сам відіймаю собі від рота, щоб їх погодувати. Я мушу вам, добродію, сказати, що це жорстоко не мати ніякого милосердя для свого ближнього.

ГАРПУН. Це-ж не є ніяка робота повезти до міста.

ЯЦЬ. Ні, добродію, я не маю відваги їхати ними. Я ще маю на стільки серця, щоб не хвицькати батогом по них, таких, як вони тепер. Як же їм тягнути бричку, коли вони ледви себе самих тягнуть?

РОМАН. Нічого. Я попрошу сусіда Теодора, щоб він поїхав. Він і так має прийти помагати нам лагодити вечерю.

ЯЦЬ. Робіть, як знаєте. Мені краще, як вони минуться в чужих руках, ніж у моїх.

РОМАН. Е, пан Яць мудрагель!

ЯЦЬ. А пан управитель всезнайко!

ГАРПУН. Тихо там!

ЯЦЬ. Але-ж, добродію, я не можу стерпіти підлизників! Я знаю, що все те, що він робить: той безнастанний надзір за хлібом, за вином, за дровами, за сіллю, за світлом, все те робить він на те, щоб запопасти вашої ласки, щоб вам підлеститися. Здуріти можна, як чуєш день-у-день, що про вас говорять; бо хоч як би мені не хотілося, то я таки вас люблю. По моїх конях таки вас я найбільше люблю.

ГАРПУН. А можна знати, Яцю, що то говорять про мене?

ЯЦЬ. Можна, тільки, щоб вас це занадто не розлютило.

ГАРПУН. Ні, не бійся!

ЯЦЬ. Вибачайте, але я дуже добре знаю, що це вас розізлить.

ГАРПУН. Але-ж навпаки, мені буде дуже мило дізнатися, що люди говорять про мене.

ЯЦЬ. Як так, то я вам щиро скажу, що скрізь глузують з вас. Одні кажуть, що ви кажете друкувати для себе окремі календарі, щоби в них були подвійні пятниці, аби ви і ваші слуги більше постили. Інші говорять, що при кінці кожного року ви вмисне починаєте сварку з своїми слугами, щоби мати причину не заплатити їм. Оповідають також, що одного разу ви запізували до суду сусідського kota за те, що він обгриз був кістку з баранячої печені в вашій кухні. Інші розказують, як ви одної ночі крали овес від власних коней і візник, той самий, що стоїть отут перед вами, потягнув вас за це де-кілька разів поза вуха і ви за це не сміли йому нічого сказати. Є ще й такі, що твердять, неначе у вас на шиї є бородавка і ви вживаєте її замість шпінки до ковнірця. Інші кажуть, що ви, коли пишете, ніколи над буквою "і" не даєте точки, бо шкодуєте чорнила. А всі разом називають вас скупарем, лукавцем, огидою і лихварем.

ГАРПУН. (б'є Яця). А, ти йолопе, ти голодранче, ти безстиднику якийсь!

ЯЦЬ. А що? Не казав я, що так буде? Не казав я, що ви попадете у злість, як скажу правду? А ви не хотіли вірити!

ГАРПУН. Я тебе провчу, як ти маеш говорити! (Злий вийшов).

Ява 6.

Роман, Яць.

РОМАН. (сміється.) Ось, як вам заплатили, пане Яцю! За щирість — кулаком.

ЯЦЬ. А вам що до того, пане зайдо, вам, що прокидається всезнайком! Смійтеся зі своїх батогів, якими вас колись будуть обкладати, а до моїх вам — зась!

РОМАН. Ех, любий Яцю! Чого-ж зараз гніватися?

ЯЦЬ. (до публіки.) В чутку струну б'є. Треба мені прокинутися силачем. А як він такий дурень, що злякається мене, то я його трохи потурбую. (Голосно.) А знаєте ви, що мені і не в голові смішки, і якщо тільки ви мене розлютите, то вам не так доведеться сміятися! (Яць жене Романа в кут сцени, вимахуючи кулаками.)

РОМАН. Постривайте-ж!

Х ЯЦЬ. Постривати? Ні, мені й не сниться!

РОМАН. Але-ж послухайте!

ЯЦЬ. Ви чоловік без сорому!

РОМАН. Але-ж, пане Яцю...

ЯЦЬ. Сховайте для себе своє “пане Яцю”, воно мені не потрібне. Як візьму бука, то так здорово вас протріпаю.

РОМАН. Що?! Бука! (Роман гонить Яця в другий кут сцени).

ЯЦЬ. Ей, та-ж я нічого не казав.

РОМАН. А знаєте ви, пане хвальку, що в мене досить сили, щоб вас протурбувати?

ЯЦЬ. Я в тому певен.

РОМАН. А знаєте ви, що ви мене ще не знаєте?

ЯЦЬ. Вибачайте!

РОМАН. І ви хочете, кажете, мене вибити?

ЯЦЬ. Але-ж я жартував!

РОМАН. Але такі жарти мені не до вподоби. (Б'є Яця). Ось тобі за те, щоб на другий раз жартував краще. (Роман вийшов).

ЯЦЬ. (самий). Хай чорти візьмуть щирість! Це кепське ремесло. Від тепер я відрікаюся її, не скажу ніколи словечка правди. Як господар б'є, то це ще пів-біди. Але цей управитель? Тільки терпцю, я ще на тобі пімщуся, як тільки зможу.

Ява 7.

Мар'яна, Фрозина, Яць.

ФРОЗИНА. Не знаєте, Яцю, чи пан дома?

ЯЦЬ. Розуміється, що дома. Я знаю це дуже добре.

ФРОЗИНА. То скажіть йому, будь ласка, що ми тут. (Яць вийшов).

Ява 8.

Мар'яна, Фрозина.

МАР'ЯНА. Знаєш, Фрозино, мені якось так ніяково! Я так чогось боюся тої зустрічі!

ФРОЗИНА. Боїтеся? Чого-ж вам боятися?

МАР'ЯНА. Ви ще питаєте? Хіба ви не можете собі уявити страху людини, яку ось-ось візьмуть на муки?

ФРОЗИНА. Щоб приємно вмиралося, го бачу, ви воліли-б інші муки, як обійми Гарпуна. Це видно вже по вас, що молодий ру-

сявий чоловік, про якого ви мені балакали, знову заліз вам у голову.

МАР'ЯНА. Що-ж, Фрозино, я не перечу. Признаюся, що його віддідини у нас полишили деякий слід у моїй душі.

ФРОЗИНА. А знаєте, як йому на ім'я?

МАР'ЯНА. Ні, я не знаю, хто він. Але знаю, що він дуже мила людина, і як би я сміла сама вибирати, то я вибрала-б найшвидче його.

ФРОЗИНА. Всі ті русявенькі паничі милі собі люди, вони вміють добре завертати голови, але за те вони по більшій частині бідні, як щурі. Краще візьміть собі за чоловіка старого, але за те тяжко грошевитого. Що правда, в подружжю не дуже приємно дивитися на такого чоловіка. Нераз таки добре опротивіє, але це довго не триває. По його смерті зараз виберете собі любого чоловіка, що все те направить.

МАР'ЯНА. Як то гірко, Фрозино, коли хтось бажає чиеїсь смерті, або чекає на неї, щоб бути щасливим!

ФРОЗИНА. Виж і виходить замуж за отого старого з тою думкою, що він хутко вмере. Це була би крайня безличність, як би він в перших трьох місяцях не задер ніг. Але ось він у власній особі.

МАР'ЯНА (глянула в бік і злякано ховається за Фрозину). Ах, Фрозино, що за фігура!

Ява 9.

Гарпун, Мар'яна, Фрозина.

ГАРПУН. (до Мар'яни.) Не прогнівайтеся, моя красуне, що я стаю перед вами в оку-

лярах. Правда, ваша принада сама б'є досить в очи, і так добре її бачиш, не треба аж скла, аби її доглянути. Але-ж бо склом дивляться но зорі... а я запевняю вас і явно кажу, що то ви та зоря, найкраща зоря в країні зір... (До Фрозини.) Фрозино, вона-ж не говорить ані слова і мабуть зовсім не рада, що мене бачить.

ФРОЗИНА. Це все нечайно її заскочило, а дівчата завсігди чогось зразу соромляться виявляти свої почування.

ГАРПУН. (до Фрозини.) То правда. (До Мар'яни.) Ось моя гарна душечко, іде моя дочка, що хоче вас привитати.

Ява 10.

Гарпун, Ліза, Мар'яна, Фрозина.

МАР'ЯНА. (до Лізи). Я трохи припізналася, зі своїми відвідинами.

ЛІЗА. (до Мар'яни). Ви, тепер вчинили те, що я повинна була скорше супроти вас зробити.

ГАРПУН. (до Мар'яни, показуючи на Лізу). Бачите, яка вона велика! Бур'ян жене скоро в гору.

МАР'ЯНА. (тихо до Фрозини — вказуючи очима на Гарпуна). Що за огида!

ГАРПУН. (до Фрозини). Що каже красуня?

ФРОЗИНА. Що ви її очаровуєте.

ГАРПУН. За багато чести, моє серденько!

МАР'ЯНА. (в бік.) Потвора!

ГАРПУН. Ви мене засоромлюєте своїм добрим серцем.

МАР'ЯНА. (в бік.) Не видержу!

Ява 11.

Тіж і Евген, Роман, Пилип.

ГАРПУН. Ось мій син; він хоче зложити вам також своє поважання.

МАР'ЯНА. (тихо до Фрозини.) Ах, Фрозино, що за зустріч! Це той самий, що про нього я тобі говорила.

ФРОЗИНА. (до Мар'яни.) Чудово!

ГАРПУН. Ви — як бачу — дивуєтеся, що у мене вже такі великі діти. Але я незабаром позбудуся їх обоїх.

ЕВГЕН. (до Мар'яни.) Сказати поправді, я не сподівався цієї зустрічі. Це чимало мене заскочило, як батько сказав мені про свій намір.

МАР'ЯНА. І мене теж. Я ніколи не надіялася такої пригоди.

ЕВГЕН. Правда, що мій батько не міг зробити кращого вибору, і я незвичайно тішуся, що вас тут бачу. Але при тім усім я не можу, на жаль, запевнити вас, що це була-б для мене велика радість, як би ви мали стати моєю мачухою. За дозволом мого батька, я мушу просто вам сказати, що як би це залежало від мене, то це весілля не відбулося-б ніколи.

ГАРПУН. Оце безстидне привітання! Гарне мені признання!

МАР'ЯНА. І я мушу вам сказати, що зі мною таке саме, як із вами. І як вам противно мати мене своєю мачухою, так само мені осоружно бачити вас своїм пасинком.

ГАРПУН. (до публіки.) Її правда. На дурні слова така сама відповідь. (до Мар'яни).

Вибачте, мила панно, мойому синові за нечемність. Він ще головус. Ще сам не знає, що говорить.

МАР'ЯНА. А я вас запевняю, що він мене ні трохи не образив. Навпаки, я тішуся, що він говорить так із серця. Його признання дуже мені миле, і я поважала-б його далеко менше, як би він балакав инакше.

ГАРПУН. О, ви дуже добрі, що ще виправдуєте його помилки. Він з часом дійде до розуму, а тоді ви побачите, що він змінить свої погляди.

ЕВГЕН. Ні, тату, мені не сила їх змінити.

ГАРПУН. Що це за божевілля! Чим далше, тим гірше.

ЕВГЕН. Що-ж хіба мені самому себе обріхувати?

ГАРПУН. Ти знов? Може вже зміниш раз розмову?

ЕВГЕН. Добре! Як ви так конечно хочете, то — дозвольте, Мар'яно, зайняти мені місце мойого батька і сказати вам, що я нічого в світі не бачив кращого за вас, що я уважаю за найбільше щастя сподобатися вам. От в чому моя слава, моє щастя: щоб стати вашим чоловіком. Того щастя я не проміняв би за королівську корону. Так Мар'яно, називати вас своєю, це в моїх очах найбільше щастя, а до того щастя рветься ціла моя душа. Все на світі віддав би я за цей великий скарб! Найбільші перепони...

ГАРПУН. Помало, мій сину, будь ласка, помало.

ЕВГЕН. Це-ж я тільки за вас говорю.

ГАРПУН. Але-ж, мій боже, у мене і свій язик, і я не потрібую посередників. Гей, крісла сюди!

ФРОЗИНА. Ні, краще поїхати зараз до міста, щоби скорше вернути і потім уже весь час забавлятися.

ГАРПУН. (до Пилипа). Запрягай коні!

Ява 12.

Тіж без Пилипа.

ГАРПУН. (до Мар'яни.) Не гнівайтесь, панночко, що я не подумав про перекуску для вас.

ЕВГЕН. Я вас виручив, тату, і казав у вашім імені принести сюди кілька полумисків порядної закуски.

ГАРПУН (тихо і злякано до Романа.) Романе!

РОМАН (тихо до Гарпуна). Він розум стратив.

ЕВГЕН. Може вам, тату, здається, що цього за мало? Мар'яна вибачить.

МАР'ЯНА. Це було зовсім злишне.

ЕВГЕН. А бачили ви коли Мар'яно, кращий брильянт, як у мого батька на руці? (показує руку батька).

МАР'ЯНА. Правда, дуже блищить.

ЕВГЕН. (стягає з пальця батькові перстень і дає його Мар'яні.) Ви мусите його з-близька оглянути!

МАР'ЯНА. Незвичайно гарний, горить вогнем.

ЕВГЕН. (стає перед Мар'яною, яка хоче віддати перстень.) Ні, Мар'яно, перстень аж

у надто гарних руках. Мій батько дає вам його в дарунку.

ГАРПУН. Я?

ЕВГЕН. Не правда-ж, тату, ви хочете, аби Мар'яна задержала собі перстень на доказ любови?

ГАРПУН. (тихо до сина.) Що?

ЕВГЕН. (до Мар'яни.) Батько саме дає мені знак, щоб я вас просив прийняти той перстень.

МАР'ЯНА. Я не хочу...

ЕВГЕН. Жартуєте! Батько за ніщо не візьме його назад.

ГАРПУН. (до публіки). Тут можна збожеволіти!

МАР'ЯНА. Це було би...

ЕВГЕН. (все ще не дозволяє Мар'яні віддати перстень.) Ні, кажу вам, це його образило-б.

МАР'ЯНА. Будь ласка...

ЕВГЕН. Ні, таки ні!

ГАРПУН. (до публіки.) Щоб його чорт ухопив...

ЕВГЕН. Бачите, він уже недобрий, що ви вагаєтеся.

ГАРПУН. (тихо до сина.) Ти, зраднику!

ЕВГЕН. (до Мар'яни.) Бачите, він уже в розпуці!

ГАРПУН. (тихо, грозить синові.) Стривай, гільтаю!

ЕВГЕН. Тату, я тут ні при чому. Я прошу її, скільки можу, але вона вперта.

ГАРПУН. (тихо до сина з гнівом.) Ти, шибенику!

ЕВГЕН. То ви, Мар'яно, тому винні, що мій батько ганьбить мене. Через вас він іще розхорується. Будь ласка, не опирайтеся довше.

ФРОЗИНА. (до Мар'яни.) Чого ви так церемонитесь? Беріть, як так наперлися дати.

МАР'ЯНА (до Гарпуна). Щоби ви не гнівалися, то я вже візьму; колись уже іншим часом віддам!

Ява 13.

Тіж і Пилип.

ПИЛИП. Ласкавий пане, хтось хоче балакати з вами.

ГАРПУН. Скажи, що я зайнятий. Хай прийде потім.

ПИЛИП. Він каже, що приніс вам гроші.

ГАРПУН. (до Мар'яни.) Вибачайте, я зараз верну.

Ява 14.

Тіж і Іван.

ІВАН. (вбігає і перевертає Гарпуна, що саме хотів вийти.) Ласкавий пане!

ГАРПУН. (встав.) Ой, убив мене на смерть!

ЕВГЕН. Що таке? Ви вдарилися?

ГАРПУН. Того опришка певно підплатили мої довжники, аби мені карк зломив!

РОМАН. (до Гарпуна). Це нічого, нічого.

ІВАН (до Гарпуна.) Вибачайте, ласкавий пане, я гадав, що буде краще, як скоро прибіжу.

ГАРПУН. А тобі чого тут треба, розбишако?

ІВАН. Я хотів вам тільки сказати, що оба коні непідковані.

ГАРПУН. То веди їх зараз до коваля!

ЕВГЕН. Заки їх підкують, то вже я за вас, тату, переберу обов'язки господаря. Поведу Мар'яну в сад і скажу занести туди перекуску. (виходять).

Ява 15.

Гарпун і Роман.

ГАРПУН. Романо, уважай на все і старайся, бійся бога, урятувати мені по змозі як найбільше з харчів, аби можна потім назад відіслати купцеві.

РОМАН. Будьте спокійні. (виходить).

ГАРПУН. (самий.) Ех, той негідний син! Хоче мене геть до краю знищити!

ЗАВІСА.

ЧЕТВЕРТА ДІЯ.

Сад. Під деревом столик і лавка.

Ява 1.

Евген, Мар'яна, Ліза, Фрозина.

ЕВГЕН. Увійдімо сюди. Так краще. Тут нема чого боятися. Можна свobodно поговорити.

ЛІЗА. Так, Мар'яно, мій брат звирився передімною зі своєї любови до вас. Я розумію смуток-журу, як хто чоловікови влізе в дорогу, і запевняю вас, що я із цілого серця спочуваю вашій долі.

МАР'ЯНА. І це вже велика потіха, як маєш такого прихильника, як ви.

ФРОЗИНА. Шкода, що ви обоє швидче мені про це все нічого не сказали. Я була би напевне відвернула всю прикрість, і певно так далеко не було-б зайшло!

ЕВГЕН. Що це вже тепер pomoже? Вже видно нам так судилося. А що ви думаєте робити, Мар'яно?

МАР'ЯНА. Я, робити? Я можу тільки хіба бажати.

ЕВГЕН. Хіба у вашому серці нема вже ні-

чого більш для мене крім самих бажань? Ні одробинки справжньої любови?

МАР'ЯНА. Що-ж вам сказати? Поставте себе на моє місце і скажіть, що мені робити. Радьте, приказуйте! На матір свою я таки забувати не можу. Вона-ж мене виховувала з такою любов'ю! Як же мені завдавати жалю її серцю? Старайтеся самі з'єднати її для себе. Можете робити і говорити все, що схочете, я вам дозволяю. І коли буде того треба, то я радо сама скажу матері, що почуваю до вас.

ЕВГЕН. Фрозино, дорога Фрозино, не хотіла-б ти нам допомогти?

ФРОЗИНА. Іще питаєте?! Зі щирої душі. Ви знаєте, що я не звір. Моє серце, не камінь. Я незвичайно радо помагаю, як лиш можу і як бачу, що двоє людей кохаються з цілого серця. Але що-ж мені тут робити?

ЕВГЕН. Подумай трохи, будь ласка.

МАР'ЯНА. Допоможи нам своїм хистом.

ЛІЗА. Розбери сама, як би розмотати те, що сама позамотувала.

ФРОЗИНА. Це доволі тяжко. (До Мар'яни.) Ще з вашою матір'ю можна-б як-не-будь дійти до ладу. (До Евгена). Тільки чисте горе в тім, що ваш батько є саме вашим батьком.

ЕВГЕН. Це правда.

ФРОЗИНА. Я думаю, що він сказиться, як дістане гарбуза, але тоді певне не дасть дозволу на ваше весілля.

ЕВГЕН. Твоя правда.

ФРОЗИНА. Я знаю, що моя правда. Але чорт його знає, яким чином тут допомогти... Стривайте! Як би найти яку таку жінку, трохи

вже постаршу, що мала-б мій талант, і загра-ла-б як слід ролю достойної дами. Ми убра-ли-б її в багату одержу, дали-б їй якесь славне панське ім'я а я вже вбила-б клин в голову ва-шому батькови. Я-б сказала, що в неї крім домів ще сто тисяч доларів готівки, що вона в нього на смерть закохана і, що більше, хоче передати йому весь свій маєток, щоб тільки віддатися за нього. Він любить Мар'яну, то правда, але гроші він любить більше.

ЕВГЕН. Це чудова придумка.

ФРОЗИНА. Ви здайтеся лише на мене! Ме-ні прийшла саме на думку одна товаришка, що досконало відіграє таку ролю.

ЕВГЕН. Я тобі, Фрозино, ніколи того не забуду, як доведеш мою справу до пуття.

МАР'ЯНА. І я тямитиму про це .

ЕВГЕН. (цілує руку Мар'яни). Мар'яно! Я-ке це щастя було-б!

Ява 2.

Тіж і Гарпун.

ГАРПУН. (з боку.) Овва! Мій син цілує в руку свою майбутню мачуху, а його майбут-ня мачуха зовсім не борониться. Чи не кри-ється що поза тим?

ЛІЗА. Ось батько!

ГАРПУН. Карита готова. Можете їхати, як хочете.

ЕВГЕН. Як ви, тату, не їдете, то я буду товаришити їм.

ГАРПУН. Ні, пострівай! Хай їдуть самі, мені тебе треба. (Мар'яна, Ліза і Фрозина ви-ходять).

Ява 3.

Гарпун і Евген.

ГАРПУН. А тепер скажи мені, — не дивися на те, що вона буде тобі мачухою — що ти думаєш про цю дівчину?

ЕВГЕН. Що я про неї думаю?

ГАРПУН. Еге, про її поведінку, про її пошту, про красу, про розум?

ЕВГЕН. Так, так...

ГАРПУН. Що-ж?

ЕВГЕН. Сказати по правді, я не знайшов у ній того, чого шукав. Вона з поведінки кокетка, постава її нескладна, краса дуже пересічна, а розум, от звичайний собі розум. Не гадайте, тату, що я це кажу, аби вас знеохотити до неї. Бо як вона має бути моєю мачухою, то для мене вона така люба, як і кожна инша.

ГАРПУН. Але ти їй власне сказав...

ЕВГЕН. Де-кілька ласкавих слів у вашім імені, але це зробив я лиш задля вас.

ГАРПУН. Так ти нічого не відчуваєш до неї?

ЕВГЕН. Я? Боже борони!

ГАРПУН. Шкода, це псує мені мій плян, який у мене в голові. Як я її тут побачив, то зараз мені прийшло на думку, скільки мені літ. Мабуть люди будуть багато молоти язиками про те, що я женюся з такою молодою дівчиною. Тому то я роздумав собі инакше. Але що я просив вже у неї руки і зв'язався словом, то вже рад би тобі її дати, як би не та твоя відраза до неї.

ЕВГЕН. Мені?

ГАРПУН. Тобі.

ЕВГЕН. За жінку?

ГАРПУН. За жінку.

ЕВГЕН. Послухайте. Це правда, що вона не конче мені до вподоби. Але вже задля вас, тату, я ожениюся з нею.

ГАРПУН. Е, ні, голубчику, я не такий дурний, як ти собі гадаєш. Я не хочу неволити твого серця.

ЕВГЕН. Задля вас я вже радо на це згоджуся.

ГАРПУН. Ні, ні. Подружжя без любови нещасливе.

ЕВГЕН. Щастя вже прийде опісля, тату. Кажуть, що любов часто родиться з подружжям.

ГАРПУН. Ні, чоловік не повинен виставляти себе на таку небезпеку. З того може вийти нещастя, а я не хочу за нього відповідати. Як би ти хоч трошечки її любив, то гаразд, тоді ти-б оженився з нею замість мене. А так, то я лишаюся при своїм. Я сам одружуся з нею.

ЕВГЕН. Добре, тату, коли так, то я вже мушу перед вами розкрити своє серце. Мені треба вам сказати нашу тайну. Почуйте всю правду: я полюбив її з того часу, як уперше побачив її на проході, я мав намір раніше від вас узяти її собі за жінку, а здержала мене від того тільки заява про ваші почування і страх, що це вам не подобається.

ГАРПУН. Ти ходив до неї?

ЕВГЕН. Ходив.

ГАРПУН. Часто?

ЕВГЕН. Як на той короткий час, досить.

ГАРПУН. А приймали тебе радо?

ЕВГЕН. Дуже радо, хоч і не знали навіть, хто я. Тому це все Мар'яну так несподівано заскочило.

ГАРПУН. І ти висповідався перед нею зі своєї любови і признався, що хочеш з нею женитися?

ЕВГЕН. Само собою. Навіть її мамі я дав дещо пізнати.

ГАРПУН. А як вона прийняла твоє слово?

ЕВГЕН. Дуже радо.

ГАРПУН. А дівчина тебе любить?

ЕВГЕН. Як не помиляюся, то вона до мене навіть дуже прихильна.

ГАРПУН. (до публіки). Дуже тішуся, що я довідався про цей секрет. Я саме хотів це знати. (Голосно до сина). А знаєш ти що, мій сину? Я би тобі радив, аби ти з ласки своєї вибив собі ту любов із голови. Не вганяйся, будь ласка, за особою, з якою я хочу подружитися. Ти оженишся — і то вже незабаром — з тою, яку я тобі призначив.

ЕВГЕН. Що ви, граєтеся зі мною?! Добре! Як уже дійшло до того, то я вам заявляю, що я ніколи не перестану любити Мар'яну, що я вхоплюся і найкрайніших засобів, аби вам її відбити. А як ви маєте згоду її матери, то я собі найду інших помічників, що стануть за мною.

ГАРПУН. Як, шибенику? Ти смієш мені лізти в капусту?

ЕВГЕН. То ви в мою лізете! Я був туг перший.

ГАРПУН. Хіба я тобі не батько? Хіба ти не повинен мене поважати?

ЕВГЕН. Це не така справа, що діти повинні батькам уступати. Любов не зважає на нікого!

ГАРПУН. Як візьму бука, то навчу тебе зважати на мене!

ЕВГЕН. Ваших погроз я не боюся!

ГАРПУН. Не зречешся Мар'яни?

ЕВГЕН. Ніколи в світі!

ГАРПУН. Гей, бука, дайте бука!

Ява 4.

Тіж і Яць.

ЯЦЬ. Гей, гей, панове, що тут таке? Що з вами?

ЕВГЕН. Начхать мені на все!

ЯЦЬ. (до Євгена.) Але-ж заспокійтеся!

ГАРПУН. Що за безсоромні слова!

ЯЦЬ. (до Гарпуна.) Але-ж добродію!

ЕВГЕН. Я не поступлюся.

ЯЦЬ. (до Євгена.) Як то? Власному батькові?

ГАРПУН. Пустити мене!

ЯЦЬ. (до Гарпуна.) Як то? На власного сина? Ех, як би то так на мене!

ГАРПУН. То розбери сам, Яцю, чи не моя правда?

ЯЦЬ. Згода. (До Євгена). Відійдіть трохи на бік. (Євген відходить на другий бік сцени).

ГАРПУН. (до Яця). Я люблю дівчину і хочу з нею женитися, а той шибеник не встида-

ється теж любити її тай ще хоче з нею женитися проти моєї волі.

ЯЦЬ. О, це не по правді!

ГАРПУН. Хіба це не страшно, що синок робить конкуренцію власному батькові? Хіба він не повинен вже із самої синівської любови не нарушувати моїх почувань?

Х ЯЦЬ. Ваша правда. Постривайте хвилину, я з ним побалакаю. (Йде до Євгена, Гарпун залишається на давньому місці).

ЄВГЕН. (до Яця, що наближується до нього). Так, добре. Як він вибрав тебе за мирового суддю, то я не маю нічого проти того. Мені однаково, хто буде суддею.

ЯЦЬ. Це для мене велика честь.

ЄВГЕН. Я закохався в молодій дівчині, виявив їй свою любов, вона прийняла мене, аж тут нараз приходить мій батько, сам заходиться з нею женитися і не дає нам побратися.

ЯЦЬ. Це дійсно не по правді!

ЄВГЕН. І не сором йому в такому віці думати ще про женячку? Хіба йому до лица закохуватися? Не полишив би того молодшим людям?

ЯЦЬ. Це дійсно сором. Постривайте, я перебалакаю з ним декілька слів. (До Гарпуна). Знаєте, ваш син не такий уже дуже злий, як ви казали, він приходить уже до розуму. Він каже, що вас шанує, як повинен син шанувати батька, признає, що він тільки з початку трохи розгарячився, але він тепер слухатиме ваших наказів, як тільки будете з ним краще поводитися, і дасьте йому за жінку дівчину, яка йому сподобається.

ГАРПУН. То скажи йому, Яцю, що як так, то він може сподіватися від мене всього, і що окрім Мар'яни я даю йому волю вибирати дівчину, яку сам захоче.

ЯЦЬ. Дозвольте, я вже сам дам собі з ним раду. (Підходить до Євгена.) Ваш батько не такий уже дуже дур... нерозумний, як ви його малюєте. Він каже, що то лише ваша різка вдача вивела його так з рівноваги і що тільки ваша поведінка розгнівала його. Він готовий вволити вашу волю, як тільки будете інакше справуватися і як будете його шанувати та слухати.

ЄВГЕН. Ех, Яцю, можеш його запевнити, що як тільки дасть мені Мар'яну, то я за всіх людей найбільше буду його слухати і нічого ніколи не зроблю проти його волі.

ЯЦЬ (підходить до Гарпуна.) Все гаразд. На все погодився.

ГАРПУН. Дуже добре!

ЯЦЬ (до Євгена.) Все гаразд. Ваш батько здається погоджується на те, що ви сказали.

ЄВГЕН. Ну, то й гаразд.

ЯЦЬ. От, бачите, панове, вам тільки побалакати з собою, — і все гаразд. Ви тільки тому хотіли ще сваритися, що один одного не зрозумів!

ЄВГЕН. Дорогий Яцю, я буду тобі вдячний ціле своє життя.

ЯЦЬ. Нема за що!

ГАРПУН. Ти зробив мені, Яцю, приємність, а це заслугує на нагороду. (Гарпун шукає у своїй кишені, Яць простягає руку, але Гарпун витягає тільки хустину до носа і каже:) Добре, добре, я на тебе на забуду.

ЯЦЬ (до публики злісно). Скупиндряга!
(Вийшов).

Ява 5.

Гарпун і Євген.

ЄВГЕН. Вибачте, тату, що я так вибухнув гнівом.

ГАРПУН. Нічого, нічого.

ЄВГЕН. Запевняю вас, що я щиро того жалу.

ГАРПУН. А я щиро тішуся, що ти прийшов до розуму.

ЄВГЕН. Які ви добрі! Так хутко забули мою помилку!

ГАРПУН. Дітям легко забуваєш.

ЄВГЕН. Як то? Ви не гніваєтеся на мене за всі ті дурачі?

ГАРПУН. Як же я можу гніватися, коли бачу, що ти слухняний і мене шануєш.

ЄВГЕН. Клянуся, тату, що до гробової дошки не забуду вашого доброго серця.

ГАРПУН. А ти будь певен, що я тобі в нічому не відмовлю.

ЄВГЕН. Ой, тату, я нічого більше не бажаю. Для мене вже й того доволі, що ви відступаєте мені Мар'яну.

ГАРПУН. Що?

ЄВГЕН. Кажу, тату, що я й без того вам багато завдячую, і у вашій доброті, з якою відступаєте мені Мар'яну, є все, чого я тільки можу бажати від вас.

ГАРПУН. Хто-ж має тобі відступити Мар'яну?

ЄВГЕН. Ви, тату.

ГАРПУН. Я?

ЕВГЕН. Еге-ж!

ГАРПУН. Як? Адже-ж ти обіцяв зректися

її?

ЕВГЕН. Я? Зректися?

ГАРПУН. Так.

ЕВГЕН. Але-ж ні, зовсім ні!

ГАРПУН. Так ти ще думаєш про неї?

ЕВГЕН. Тепер ще більше, як коли будь перед тим.

ГАРПУН. Як то, шибенику, ти знов?

ЕВГЕН. Ніщо в світі мене не змінить!

ГАРПУН. Я тобі покажу, гільтаю!

ЕВГЕН. Показуйте, що вам подобається.

ГАРПУН. Геть мені з очий!

ЕВГЕН. Про мене!

ГАРПУН. Я не хочу тебе знати!

ЕВГЕН. Не знайте!

ГАРПУН. Я виречуся тебе!

ЕВГЕН. Вирікайтеся!

ГАРПУН. Я позбавлю тебе маєтку!

ЕВГЕН. Вольному воля! Я й так нічого не маю.

ГАРПУН. Даю тобі на дорогу своє прокляття! (Гнівний виходить).

ЕВГЕН. Давайте, що хочете. Мені з того всього нічого!

Ява 6.

Евген, Іван.

ІВАН (вибігає зі скринькою під пахою). Ой, добре, що ви тут. Ходіть хутко за мною!

ЕВГЕН. Що таке?

ІВАН. Ходіть, кажу вам. Ми виграли!

ЕВГЕН. Що таке?

ІВАН. Ось у мене в руках те, чого вам треба.

ЕВГЕН. Що?

ІВАН. Я шукав за цим цілий день.

ЕВГЕН. За чим?

ІВАН. Я захопив скарб вашого батька. Всі гроші.

ЕВГЕН. Яким чином?

ІВАН. Про все це ви потім дізнаєтеся. А тепер ходіть! Я чую, що старий кричить. (Оба хутко виходять).

Ява 7.

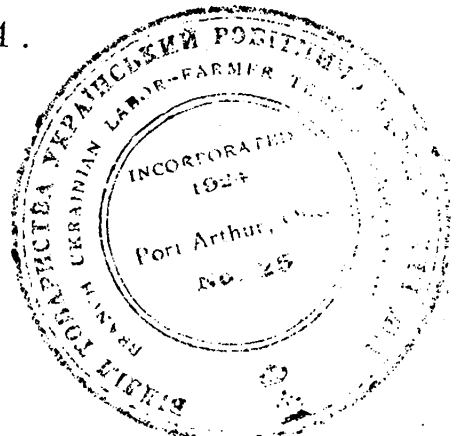
Гарпун самий.

ГАРПУН (кричить). Злодії! Розбишаки! Душегуби! Справедливості! Господи милосердний! Я пропав, мене вбили! Горло мені перерізали, гроші мені закрали! Хто це міг би бути? Де він? Де він скривається? Де його шукати? Куди бігти? А куди ні? Може він там? А може він тут? Хто там? Стривай! (До себе самого, беручи себе за рамя.) Лайдаку, віддай мені мої гроші... Ах, та то я сам. Мені розум помішався, сам не знаю, де я, хто я, і що я роблю... Ах, мої грошики, мої любі грошики, мій дорогий приятелю! Забрали мені тебе? Забрали... А з тобою пропала моя підпора, моя втіха, моя радість. Все скінчилося для мене, мені вже нічого робити на цім світі! Без тебе мені не жити... Все пропало. Я не видержу довше! Я вмираю! Я вже вмер! Мене вже поховали! І ніхто мене не воскресить, ніхто не віддасть мені моїх дорогих грошиків, ніхто й

не скаже, хто їх забрав? (Прислухається до публіки). Як? Що кажете? Нічо! Той, що завдав мені такий удар, вибрав догідний час! Саме під той час, як я балакав з тим шибеником, моїм сином. Геть! Я пошукаю собі справедливості! Цілий дім пошлю на тортури. Слуг, сина, дочку, себе самого! Господи, які люди? На кого не гляну, всі підозрілі, кожний може бути злодієм! (Звертається до публіки). Гей, про кого там балакають? Про того, що мене обікрав? Що за гамір там в горі?*) Може то він мій злодій? О, господи! Може знаєте що про могого злодія, скажіть мені, будь ласка! Молю вас, благаю! Чи не сховався він поміж вами? Ви всі дивитеся на мене і смієтеся! Ви певне щось дістали із крадіжки. (Повертається до сцени). Гей, комісарі, посіпаки, сюди! Гей усі жандарми, судді, давайте мук, шибениць, давайте катів! Цілий світ перевішаю. А як не знайду своїх грошей, то вкінці сам повішуся!

ЗАВІСА.

---

*) Ці слова говорить Гарпун до публіки. Як де є балкон, то він звертається туди, а де нема балкону в салі, то пропускає слово "вгорі".

ПЯТА ДІЯ.

Декорація та-ж, що в першій дії.

Ява 1.

Гарпун, Комісар.

КОМІСАР. Дозвольте, я знаю свій уряд. Не від сьогодні викриваю крадіжки. Хотів би я мати стільки тисячів доларів, скільки я людей, уже запроторив за крати.

ГАРПУН. Всі уряди мусять взяти цю справу в свої руки; а як би не віднайшлися мої гроші, то я саму справедливість поставлю перед суд.

КОМІСАР. Треба поробити всі можливі кроки. Ви, кажете, що в тій скринчині було...

ГАРПУН. Рівно десять тисяч доларів.

КОМІСАР. Десять тисяч доларів!

ГАРПУН. Десять тисяч доларів.

КОМІСАР. Крадіж велика.

ГАРПУН. На такий великий злочин, то й кари нема і як це минеться безкарно, то і найсвятіша річ не є безпечна.

КОМІСАР. На кого маєте підозріння?

ГАРПУН. На цілий світ. Я бажаю собі, щоб ви заарештували не тільки саме місто, але й передмістя.

КОМІСАР. Лиш без гармідери! Треба тихенько попадати на слід, і аж потім з цілою строгістю забратися до того, аби дістати назад у свої руки вкрадені гроші.

Ява 2.

Тіж і Яць.

ЯЦЬ (в глибині сцени, обернений в той бік, звідки виходить.) Я зараз прийду. За той час відрубайте йому голову, вкиньте в окріп, а потім повісьте на стелі.

ГАРПУН (до Яця). Кого? Того, що мене обікрав?

ЯЦЬ. Ні, підсвинка, якого саме прислав мені ваш управитель. Я хочу його приправити вам, як я розумію.

ГАРПУН. Не про це тепер мова. Цей пан побалакає з тобою зараз про що іншого.

КОМІСАР (до Яця). Не лякайтеся. Мене не маєте чого боятися, все піде гладко.

ЯЦЬ (до Гарпуна). А цей пан теж ваш гість?

КОМІСАР. Дорогий приятелю, ви не смієте перед своїм паном нічого ніяк затаювати.

ЯЦЬ. Йй бо', добродію, я покажу, що вмію, я погощу вас по змозі як найкраще.

ГАРПУН. Не в тому тепер річ.

ЯЦЬ. Коли вечеря не буде така добра, як я хотів, то це вже вина вашого управителя, що підтяв мені крила ножицями своєї ощадности.

ГАРПУН. Ех, ти! Кому тепер в голові їда? Я хочу, щоб ти мені сказав про гроші, які мені вкрали.

ЯЦЬ. Вам украли гроші?

ГАРПУН. Так, злодюго. Я скажу тебе понісити, як не віддаш.

КОМІСАР. Але-ж, боже мій! Чого ви з ним так суворо? Йому б'є з лиця, що він людина чесна і що сам, із власної волі виявить вам усе,

що бажаєте, і замикати його не потрібно. (До Яця). Якщо ви усе виявите, то й волос вам із голови не спаде, та й до того ваш пан дасть вам гарну нагороду. Сьогодні вкрали у нього гроші, а це неможливо, щоб ви про це нічогосінько не знали.

ЯЦЬ (тихо до публіки). От добра нагода пімститися на нашім управителю. Від коли він тут, то з ласки не виходить. Колишні його бучки ще й досі не присохли на мені.

ГАРПУН. Що ти бурмочеш?

КОМІСАР (до Гарпуна). Облиште його в спокою, він готується, щоби вволити вашу волю. Я добре сказав, що то чесна людина.

ЯЦЬ. Сказати правду, добродію, то я міркую собі, що то ваш дорогий управитель стругнув вам цю штуку.

ГАРПУН. Роман?

ЯЦЬ. Еге, Роман.

ГАРПУН. Що такий мені вірний?

ЯЦЬ. Він самий. Я думаю, що то він вас обікрав.

ГАРПУН. А чому ти так думаєш?

ЯЦЬ. Чому?

ГАРПУН. Чому?

ЯЦЬ. Я думаю... бо... так думаю.

КОМІСАР. Але мусите подати на те бодай кілька доказів.

ГАРПУН. Може ти бачив, як він скрадався довкола місця, де я сховав свої гроші?

ЯЦЬ. Розуміється. А де були ваші гроші?

ГАРПУН. В городі.

ЯЦЬ. Так, так, я бачив, як він скрадався по городі. А в чім були ваші гроші?

ГАРПУН. У скриньці.

ЯЦЬ. Так, так. Я бачив у нього скриньку.

ГАРПУН. А яка то була скринька? Я зараз пізнаю, чи то моя.

ЯЦЬ. Яка вона була?

ГАРПУН. Так.

ЯЦЬ. Вона була... Вона була, ну, як скринька.

КОМІСАР. Само собою. Але опишіть її трошки.

ЯЦЬ. Це була велика скринька.

ГАРПУН. А моя була мала.

ЯЦЬ. Ну, так, вона була мала, як брати її так, саму. Але я кажу, що вона велика, рахуючи по тому, що в ній було.

КОМІСАР. А якої була краски.

ЯЦЬ. Якої краски?

КОМІСАР. Так.

ЯЦЬ. Краски... так, якоїсь такої краски... Гм... Поможіть мені трошки!

ГАРПУН. Як?

ЯЦЬ. Червона була?

ГАРПУН. Ні, сива.

ЯЦЬ. Так, так, сиво-червона, хотів я сказати.

ГАРПУН. То напевне вона. Запишіть, добродію, запишіть його свідоцтво. Господи! Кому нині ще вірити. Тепер не можна на нікого покладатися. Після того всього я гадаю, що я сам себе можу обікрасти.

ЯЦЬ (до Гарпуна). А ось він саме надходить. Не кажіть йому, що то я це все сказав.

Ява 3.

Тіж і Роман.

ГАРПУН. Ходи лиш, ходи! Признайся до найпоганішого вчинку, до найстрашнішого злочину, який коли хто небудь зробив...

РОМАН. Що сталося?

ГАРПУН. Як то? Ти навіть не зачервонієшся?

РОМАН. Про який злочин ви балакаєте?

ГАРПУН. Про який злочин балакаю, безстиднику!? Лиш не прокидайся, що ти нічого не знаєш, про що я говорю. Брехати на ніщо не здасться. Справа ясна, я вже про все знаю! Так надужити моєї доброти, так підхліблятися мені на те тільки, аби потім мене зрадити і стругнути мені таку штуку!

РОМАН. Добродію, коли ви вже все знаєте, то я не хочу викручуватися, я не хочу нічому перечити.

ЯЦЬ. (до публіки.) Ого! Отже я вгадав нехотячи.

РОМАН. Я сам хотів вам це сказати, та лиш чекав догідної пори. Але як уже дійшло до того, я вас благаю, не гнівайтесь на мене і вислухайте спокійно моєї правди.

ГАРПУН. Яка там у тебе правда, безстидний злодюго!

РОМАН. Ну, добродію, я не заслужив на це ім'я. Правда, я провинився супроти вас; але цю мою помилку можна мені таки простити.

ГАРПУН. Що? Простити? Таку зраду! Таке убивство!

РОМАН. Прошу вас, не гарячіться. Як ви-

слухаєте мене, пізнаєте, що лихо не таке велике, як ви думаєте.

ГАРПУН. Лихо не таке велике, як я думаю! Що?! Моя кров! Моя власна кров, шибенику!

РОМАН. Ваша кров, не попала в лихі руки. Я вам нечести не принесу. І взагалі нічого такого не сталося, чого я не міг би направити.

ГАРПУН. Мені тільки того й треба. Віддай, що забрав.

РОМАН. Ваша честь на тому не потерпить.

ГАРПУН. Тут річ не в честі! Але скажи мені, що тебе довело до такого вчинку?

РОМАН. Ви ще питаєте?

ГАРПУН. Правда, що питаю.

РОМАН. Куди-ж нас не заводить любов?

ГАРПУН. Любов?

РОМАН. Так.

ГАРПУН. Гарна любов, їй-богу, гарна любов! Любов до моїх доларів!

РОМАН. Ні, не ваше багатство мене приманює, не воно мене засліплює. Я клянусь, що радо зречусь всіх ваших маєтків, як тільки залишите мені це, що у мене в руках.

ГАРПУН. Чорта лисого лишу! (до публіки.) Але дивіться, люди добрі, що за безличність, ще хоче собі задержати крадене.

РОМАН. Це по вашому крадіж?

ГАРПУН. Як же не крадіж? Такий скарб?

РОМАН. Правда, це скарб і то найдорощий, який тільки є у вас. Але ви його не тратите, як я його беру. (Приклякає). Навколішках благаю вас, дайте мені цей чарівний скарб. Ви зробите поправді, як мені його даєте.

ГАРПУН. Хіба я здурів? Що ти собі думаєш?

РОМАН. Ми обіцяли собі взаїмну вірність і поклялися, що ніколи, не розійдемося.

ГАРПУН. Чудова присяга, забавна обіцянка!

РОМАН. Так, ми поклялися, що будемо до себе належати на віки!

ГАРПУН. Стривай, стривай, я вже вас розлучу!

РОМАН. Лиш смерть одна розлучить нас!

ГАРПУН. (до публіки). Напосівся, як чорт, на мої гроші!

РОМАН. (встає). Я вже вам казав, що тут гроші ні при чому. Що іншого, не те, що ви думаете, кермувало моїм серцем, і благородніші причини довели мене до того рішення.

ГАРПУН. (до публіки). Доведеться ще повірити, що він з чисто християнської любови наважився на мій маєток. (до Романа). Але я вже постараюся, що так не буде, ти нікчемний злодюго! Справедливість мене за все нагорсдить.

РОМАН. Робіть, що самі хочете. Я готовий терпіти всі насилля. Але повірте мені, що коли сталася вам яка кривда, то винен тільки я самий, а ваша дочка в нічому невинна.

ГАРПУН. Я вірю, розуміється. Воно було би й дивно, як би й моя дочка була причасна в цьому злочині. Але тепер поверни мені її назад! Зараз признайся, де ти її подів?

РОМАН. Я?... Я її ніде не подів. Вона ще у вас.

ГАРПУН. (до публіки). О, моя дорога

скринько! (Голосно до Романа). І ти її не забрав нікуди з хати?

РОМАН. Ні, добродію.

ГАРПУН. І ти її не дотикався?

РОМАН. Я її дотикався? Ах! Як ви мене і її кривдите. Моя любов до неї чиста-чистісенька. Повним поважання коханням я горю до неї.

ГАРПУН. (до публіки). Він горить до моєї скриньки!

РОМАН. Ліпше вмерти, як виявити їй хоч одну образливу думку. До того вона за добра, за чесна.

ГАРПУН. (до публіки). Моя скринька чесна!

РОМАН. Коли я так на неї дивлюся, то вже нічого більше не бажаю. І навіть тінь чогось злого не знеславила любови, якою натхнули мене її чудові очі.

ГАРПУН. (до публіки.) Чудові очі моєї скриньки! Говорить про неї, як коханець про свою любку.

РОМАН. Ксеня знає всю правду про цілу справу. І вона може вам посвідчити.

ГАРПУН. Що? Моя наймичка причасна у цій справі?!

РОМАН. Так, добродію, вона була свідком нашої любови. Вона переконалася про чистоту нашого кохання і допомогла мені намовити дочку, що дала мені своє слово і прийняла моє.

ГАРПУН. Як! (до публ.) Може то страх перед справедливістю запаморочив йому голову? (До Романа). Що ти плетеш про мою дочку?

РОМАН. Кажу добродію, що я дуже наму-
чився, заки її, соромливу, довів до того, що ви-
слухала бажання моєї любови.

ГАРПУН. Кого соромливу?

РОМАН. Вашу дочку. І аж учора перемс-
гла себе, що заручилася зі мною.

ГАРПУН. Моя дочка заручилася з тобою?

РОМАН. Так, добродію.

ГАРПУН. Господи! Іще одно нещастя!

ЯЦЬ. (до комісаря.) Пишіть, добродію,
пишіть!

ГАРПУН. Ще одне горе! Подвійна роз-
пука! (До комісаря.) Сповніть тепер свій обо-
в'язок і спишіть із ним протокол, як зі зло-
дієм і спокусником.

ЯЦЬ. Зі злодієм і спокусником...

РОМАН. Я не заслужив на ці назви...

Ява 4.

Тіж і Ліза, Мар'яна, Фрозина.

ГАРПУН. О, нікчемна дочко! Ти не варга
такого батька, як я! То ти так слухаєш моїх
наук? Ти залюблюєшся у негідника і прися-
гаєш йому вірність без моєї згоди? Але ви
обоє перерахувалися! (До Лізи). Чотири му-
ровані стіни відповідатимуть мені за твою по-
ведінку. (До Романа). А ти, безстиднику, за
свою нахабність підеш на вічну тюрму.

РОМАН. Ваш гнів не буде цієї справи су-
дити. Мене ще вислухають, заки засудять.

ГАРПУН. Я сказав на вічну тюрму? То за
мало! Тебе треба на превічну, на віковічну, ні,
на споконвічну тюрму!

ЛІЗА (на вколішках перед Гарпуном.) Батеч-

ку, будьте людяніші, благаю вас! Не посувайте своєї батьківської влади до крайніх границь. Не йдіть за бурею першого гніву! Роздумайте насамперед, що робите. Завдайте собі труда пізнати краще того, на кого ви так розгнівалися. Він зовсім не такий, як вам здається. Це для вас не буде диво, як дізнаєтеся, що, як би не він, то мене вже давно-б тут не було. Так, тату, то він врятував мене з тої великої небезпеки, то він — знайте це — витягнув мене з води, йому ви завдячуєте життя дочки, яка...

ГАРПУН. Це дурниця. Я волів би, щоб ти було втопилася, як мав він оце зробити...

ЛІЗА. Тату, я заклинаю вас на вашу батьківську любов...

ГАРПУН. Ні, ні, я не хочу нічого чути; справедливість мусить зробити своє...

ФРОЗИНА. (вбік.) Що це за метушня!

ЯЦЬ. (до публіки). Тепер ти спокутуєш за мої буки!

Ява 5.

Тік і Смит.

СМИТ. Що це таке, пане Гарпуне? Ви чогось як би не свій.

ГАРПУН. Ой, пане Смит, ви бачите перед собою найнещасливішу людину! Все пішло шкереберть, все у розладі. Мені розкрадають добро, мені крадуть честь. А ось перед нами зрадник, злочинець, що потоптав найсвятіші закони, що крадькома вліз до мене на службу, аби мені украсти гроші і дочку викрасти.

РОМАН. Кому в голові ваші гроші? Це-ж дурниці!

ГАРПУН. Так, вони вже заручилися. Ця ганьба спадає і на вас, пане Смит. Ви мусите його запізвати до суду і домагатися строгої справедливости, ви мусите пімститися за його безсоромність. Тільки всі судові кошти покривайте самі.

СМИТ. Я не бажаю женитися силоміць і не маю ніякого права до серця, що належить уже до кого иншого. Але задля вас я готовий боронити вашої справи так само, як би вона була моєю.

ГАРПУН. Ось чесний пан комісар, який добре знає, що до нього належить. (До комісаря, показуючи на Романа.) Виявіть перед цілим світом його злочин!

РОМАН. Не розумію, що за злочин може бути у моїй любови до вашої дочки тай як можна карати за наші заручини. Як довідаєтеся, хто я...

ГАРПУН. Начхать мені на те, що ти говориш! Тепер по світі швендяється повно тих благородних злодіїв, тих ошуканців,

РОМАН. Знайте, що я на те за гордий, щоб причепурюватися чужим пір'ям. Цілий Відень може посвідчити про мій рід.

СМИТ. Постривайте, постривайте! Уважайте тільки, що ви говорите, бо може бути лихо. Ви стоїте перед чоловіком, що знає цілий Відень і легко може дійти кінців у вашій історії.

РОМАН. (гордо.) Мені нічого боятися. Як-що ви знаєте Відень, то певне будете знати, хто такий Тома Шмідт.

СМИТ. Само собою, що знаю. Не багато людей знало його ліпше за мене.

ГАРПУН. Ет, що мені до якогось там Шміда!

СМИТ. Дозвольте, хай говорить. Почуємо, що він скаже.

РОМАН. Я хочу сказати, що він мій батько.

СМИТ. Хто? Тома Шмідт?

РОМАН. Так.

СМИТ. Ідїть геть, це хїба жарт! Видумайте собі яку инакшу історію, бо такою брехнею не врятуєте себе.

РОМАН. Уважайте, що ви балакаєте. Це не є ніяке одуканство. Я не говорю нічого такого, чого не можу зараз доказати.

СМИТ, Як то? Ви смієте казати, що ви син Томи Шмідта?

РОМАН. Не лиш смію, а кожному просто в очи це скажу.

СМИТ. Це вже за сміло! Щоб вас засоромити, я мушу сказати, що чоловік, про якого говорите, більше, як перед шістьнацятьма роками потонув в морі зі своїми дітьми і з жінкою, коли їхав до Аргентини.

РОМАН. Це правда. Але я скажу вам, щоб вас засоромити, що його семилітній син врятувався на дощці і його на другий день найшов американський пароплав та завіз до Нью Йорку. Тим сином був я. (Смит здивований відступив крок назад). Аж пізніше довідався я, що мій батько не вмер. Шукаючи його, я прийшов сюди і випадково зустрівся з Лізою. Її погляд зробив мене невольником її краси, а сила моєї любови і суворість її батька були причиною,

що я впросився на службу до цього дому, щоб бути близько неї.

СМИТ. Але які-ж у вас є докази на те, що ви дійсно син Шмідта?

РОМАН. Син Томи Шмідта мав на лівій руці знак від попарення. Ось він (показує). Теж син Томи Шмідта...

МАР'ЯНА. (підходить схвильована до Романа). Це доказ... це найкращий доказ, що ви не ошукуєте... Романе! Ви-ж мій... брат!

РОМАН. А ви моя сестра?

МАР'ЯНА (цілує його). Сестра. Так, сестра... Вже з першого твого слова заворушилося моє серце. Наша мати невимомно зрадіє тобою. Вона мені тисячу разів розказувала про нещастя, що зустрінуло нашу родину.

РОМАН. А мати тут? Живе ще?

МАР'ЯНА. Живе. Коли в ту страшну ніч розбився корабель, нам вдалося вратуватися на малій рятунковій лодці. Великі хвилі кидали нашу лодку, як соломинкою і ми думали, що ось-ось втопимося. Так було цілих три дні. Потім нас майже неприємних найшов англійський корабель і завіз до Канади. У великих недостатках та біді скиталися ми довгі роки і вкінці опинилися тут.

СМИТ. (зворушений). Ні, ні! Це як в казці. Я довше не видержу. (простягає руки). Обніміть мене мої діти і радуйтеся разом зі своїм батьком.

РОМАН, МАР'ЯНА. (кидаються до його). То ви наш батько? (всі троє цілуються).

МАР'ЯНА. То за вами моя мати стільки наплакалася. (втирає сльози).

СМИТ. (держить в обіймах Мар'яну і Романа). Так, моя доню, так мій сину, то я Тома Шмідт, що вирятувався чудом з морських хвиль і понав в Бразилію, потім в Аргентину. Вас шукав я довго, але поміж тими, що врятувалися тої злопам'ятної ночі на морі, вас не було. Сказали, що загинули ви в морі. Тепер, по довгій мандрівці та роках тяжкої праці, я ладився найти осолоду нового родинного життя в подружжі із сумірною й розумною дівчиною. Оце тільки недавно поселився я випадково тут під ім'ям Смита, щоби враз зі старим ім'ям кинути в непам'ять колишню свою журбу.

ГАРПУН. (до Смита). То він ваш син?

СМИТ. Син.

ГАРПУН. То я чіпаюся вас. Віддайте ви мені десять тисяч доларів, що він у мене вкрав.

СМИТ. Він? Украв?

ГАРПУН. Він, він.

РОМАН. Хто це сказав?

ГАРПУН. Ось він, Яць.

РОМАН. (до Яця.) Ти це сказав?

ЯЦЬ. Ви-ж бачите, що я нічого не кажу.

ГАРПУН. Ось і пан комісар, що записав його свідоцтво.

РОМАН. То по вашій думці я здатний до такого низького вчинку?

ГАРПУН. Здатний, чи не здатний, гроші віддай!

Ява 6.

Тіж і Евген та Іван.

ЕВГЕН. Заспокійтеся, тату, і не обвинувачуйте нікого. Я знаю, як і що з вашою спра-

вою, і запевняю вас, що дістанете всі свої гроші назад, як тільки позволите мені оженитися з Мар'яною.

ГАРПУН. А де-ж гроші?

ЕВГЕН. Не турбуйтеся! Вони в безпечному місці. Я за них відповідаю, тепер усе залежить тільки від мене. Тепер вибирайте: або дайте мені Мар'яну, або стратите скриньку із грішми.

ГАРПУН. А з скриньки нічого не пропало?

ЕВГЕН. Нічогісінько. Скажіть, дайте свою згоду на це подружжя? Бо мати Мар'яни вже згодилася і дозволила їй вибрати свobodно поміж нами обома.

МАР'ЯНА. (до Евгена). Але ви ще не знаєте, що тої згоди за мало, бо щастя вернуло мені (показує на Романа) брата і (показує на Смиа) батька, а до того треба ще й їх згоди.

СМИТ. Дітоньки мої, та щоб я ще супротивлявся вашим бажанням? Пане Гарпуне, ви-ж бачите, що молода дівчина скорше вибере сина, як батька. Не тратьте дурно слів, а згодіться на це подвійне подружжя так, як я згодився.

ГАРПУН. Заки що скажу, мушу побачити свою скриньку!

ЕВГЕН. Побачите, що ніхто з неї нічого не рушив.

ГАРПУН. Я не маю гроший для своїх дітей на придане.

СМИТ. Не журіться. Справа не в грошах. Дещо є мене, а втім — всі вони здорові і запрацюють на своє життя.